

Ольга Лобова

Музичне мистецтво

Підручник для 2 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України*

Київ
«Школяр»
2012

УДК 78(075.2)
ББК 85.31я721
Л68

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
(наказ МОНмолодьспорту України № 718 від 18.06.2012 р.)*

Р е ц е н з е н т и:

Лобач О. О. — завідувач кафедри музики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, кандидат педагогічних наук, доцент;

Паненко Г. Л. — учитель-методист, керівник вокально-хорового колективу «Мозаїка» комунального закладу «Сумський палац дітей та юнацтва».

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

*Художники: Наталія Котилевська, Ірина Медведовська,
Аліна Петренко, Тетяна Солдаткіна, Тетяна Шаркова*

Вірші, поспівки та тексти без підписів належать автору

Лобова О. В.

Л68   Музичне мистецтво : підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закладів. – К. : Школяр, 2012. – 144 с. : іл.
ISBN 978-966-1650-23-6

Цей підручник є переможцем Всеукраїнського конкурсу підручників для початкової школи у номінації «Музичне мистецтво». Він створений відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти, базової програми з музичного мистецтва та авторської концепції підручників для 1–4 класів.

Підручник вирізняється інноваційною тематичною структурою. Його зміст ознайомлює учнів із витоками й емоційно-змістовим розмаїттям музичних творів, особливостями мови та розвитку музики.

**УДК 78(075.2)
ББК 85.31я721**

ISBN 978-966-1650-23-6

© Лобова О. В., 2012
© УВЦ «Школяр», художнє оформлення, 2012

Світ музичних творів —
царина чудова!
Там панує звуків
чарівлива мова:
вітру шепотіння
у весняних вітах,
і джмеля гудіння
на барвистих квітах...

Вас бере за руки дивовижна казка:
в світ чарівних звуків просимо, будь ласка!

Юний друге!

У другому класі на тебе чекають зустрічі із світом чарівних звуків. Його стежками тебе поведе цей підручник. Він складається з двох розділів: «Світ музичних творів» і «Мова та розвиток музики».

Працювати з підручником тобі допоможуть такі умовні позначення:

— послухай музику

— заспівай, заграй

— прочитай текст,
роздглянь зображення

— зверни увагу, запам'ятай

— придумай, відгадай

— для допитливих

СВІТ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ

МУЗИЧНІ СПОГАДИ ПРО ЛІТО

Розглянь «музичний» кошик.

Поділися своїми музичними спогадами про літо.

Валерій Подвала. «Музичні загадки»

Кого можна побачити у лісі влітку? Про це слухачам розповідають музичні загадки українського композитора **Валерія Подвали.**

Музичні «портрети» лісових мешканців композитор «намалював» за допомогою звуків.

Пригадай правила слухання музики. Послухай музичні загадки і скажи, про кого у них йдеться.

Пригадай ці або інші звуки літа і передай їх голосом. Чи можна перетворити їх на музику? Як?

стукіт дятла

шум дощу

дзюрчання струмочки

шелестіння листя

кування зозули

гудіння джмеля

Спробуй проспівати пісеньки дятла, струмочки, дощу. Дотримуйся правил співу.

ПАМ'ЯТКА ЮНОМУ СПІВАКУ

- * Стеж за співацькою поставою: сядь або стань рівно, руки поклади на коліна або опусти.
- * Стеж за диханням:
вдих — спокійний, але швидкий,
видих — довгий і повільний.
- * Спів починай з розспіування, співай виразно, без напруження, м'яким звуком.
- * Уважно прислухайся до звучання свого голосу, хору та музичного супроводу.
- * Ретельно стеж за вказівками і диригентськими жестами вчителя:

УВАГА

ВДИХ

СПІВ

Прочитай вірш. Розучи поспівку за схемою.

Закінчилось літо,
заховалось сонце.
Осінь жовтим листям
стука у віконце.

За-

кін-

чи-

лось

лі-

то...

Проспівай поспівку на одному звуці.

Послухай пісню. Про що у ній розповідається?
Що відчувають діти, коли йдуть до школи?

ДО ПОБАЧЕННЯ, ЛІТО!

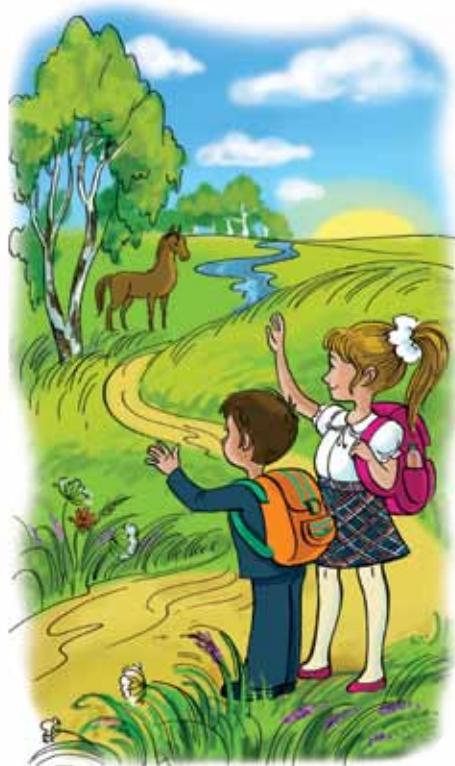
Музика М. Чембержі, слова В. Пекура

1. З нами попрощалося
літо гомінке,
і кудись сковалося
сонечко дзвінке.
Нам казки розказував
лісовий струмок,
за роботу дякував
колосок.

} Двічі

2. Вересень видзвонює:
— В школу, в школу час!
В лузі синім дзвоником
кличе раз у раз.
З книжки привітаються
поле і лісок,
квітами всміхнеться
нам бережок.

} Двічі

3. Згадка нам про літечко —
голубий вінок,
бо співа-виспівеє
вже шкільний дзвінок.
Парти осаджаємо —
коней вороних,
помчимо до сонечка
ми на них.

} Двічі

Розучи пісню та виразно виконай її. Яких музич-
них вражень очікуєш від осені ти?

ЩО ТАКЕ МУЗИКА

Послухай вірш. Із чим порівнюється у ньому музика?

Що таке музика?
Може, це вітер
ніжно шепоче
зажуреним вітам?

Може, це гомін
веселий весняний,
спів заметілі
зимовими днями?

Може, дзвенять
калинові намиста
чи то бринить
височінь промениста?

Може, це бджоли
увечері влітку
тихо співають,
гойдаючи квітку?

Може, живе вона в серці людини,
не замовкаючи ні на хвилину?
В ній — світ природи, думки, почуття...
Музика — частка людського життя.

Пригадай, що таке музика. Чому вона названа *часткою людського життя*?
Де ти зустрічаєшся з музикою?
Яке місце посідає музика у твоєму житті?

Словничок

Музика — мистецтво, яке «змальовує» життя людей, навколошній світ і «розмовляє» зі слухачем мовою звуків.

Музичне мистецтво складається з **музичних творів**.

Яків Степовий. «Колискова»

Чи знаєш ти, яка пісня є найпершою у житті людини? Чому вона тиха, лагідна, повільна?

Колискову можна проспівати або виконати на музичному інструменті, без слів.

Твір під назвою «Колискова» написав український композитор **Яків Степовий**.

Послухай «Колискову». Який це твір — вокальний чи інструментальний?

Який характер музики? Передай його рухами рук.

Музичні твори бувають **вокальні** (для співу) та **інструментальні** (для виконання на музичних інструментах).

Послухай пісеньку. Про що у ній розповідається?
Який це твір — старовинний чи сучасний?

ШКОЛЯР

Музика Ф. Колесси, слова Б. Лепкого

1. Під пахвою буквар.
Хто іде? Наш школяр!
У руці олівець,
наш школяр молодець.
2. Тихо в школі сидів,
що питали — умів,
і писав, і числив,
гарно вірш говорив.
3. Тому певний такий
наш школярик малий.
Знає, неня за то
приголубить його.

Чи подобається тобі ця пісенька?
Слухай її та підспівуй.
Які ще пісні про школу ти знаєш?
Проспівай свої улюблени.

Це цікаво знати!

Пісеньку «Школяр» твої однолітки знали і співали майже сто років тому. Її написав український композитор і дослідник народної творчості **Філарет Колесса**.

Для дітей композитор створив збірник пісень «Шкільний співаник». У нього вміщено народні твори та пісні українських композиторів.

Прочитай вірш. Розглянь малюнки.
Що тобі відомо про пісню, танець і марш?

Ми вранці на уроки
йдемо веселим кроком.
І в класі час не гаємо:
танцюємо й співаємо.
Бо давні друзі наші —
пісні, танкі та марші.

Попрацюймо разом!

Слухайте фрагменти музичних творів і позначайте:

- пісенну музику — плавними рухами рук;
- танцювальну музику — оплесками;
- маршову — крокуванням на місці.

Розкажіть, де ви зустрічаетесь з такими типами музики.

Музика буває **пісенна**, **танцювальна** та **маршова**.

Іноді у музичному творі поєднуються різні типи музики.

ХТО СТВОРЮЄ МУЗИКУ

Прочитай вірш. Знайди у ньому назви професій.

Як багато професій є різних!
Ми в житті зустрічаємо скрізь їх:
лікар, вчитель, актор і аптекар,
модельєр, будівельник і пекар...

Для тварин
є ветлікар, зоолог,
для людей —
педагог і психолог...
І професії ці,
хоч і різні, —
всі цікаві, почесні,
корисні.

А тепер кожен з вас
пригадає:
хто пісні, марші,
танці складає —
тих майстрів,
чиї серце і руки
в диво-музику
з'єднують звуки.

Пригадай, як називають творця музики. Склади
це слово з букв, що розсипалися.

T I M O P
Z O R O K

Йоганн Себастьян Бах. «Волинка»

Йоганн Себастьян Бах — німецький композитор. Він жив майже 300 років тому.

Для дітей композитор написав п'есу «Волинка». Її виконують на фортепіано, а здається, що звучить справжня волинка — старовинний музичний інструмент.

Послухай музику. Як вона звучить?
Чи передає музика звучання волинки?

Розглянь фрагмент нотного запису п'еси «Волинка». Поясни, як дійшов до нас цей твір.

Помірно

Музику пишуть **композитори**. Завдяки нотному запису вона може зберігатися протягом багатьох століть.

Якими знаками записують музику?
Дізнайся про них за допомогою віршів.

Світ музичний, світ казковий...
Там тобі обов'язково
стрінуться не раз, не двічі
дивні знаки таємничі.

Круглі **ноти** невеличкі
мають дуже гарні звички:
нам підкажуть за потреби,
як співати й грati треба.

Пауза — назвали так
мовчазний і тихий знак.
Буде він усіх навчати,
як у музиці... мовчати.

Щоб дверцята відчиняти,
треба **ключ** надійний мати.
Ключ до музики — з'яsovуй —
скрипковий є та басовий.

Всі ці знаки-чародїї
звуки записати вміють,
бережуть для нас дбайливо
музики барвисте диво.

Ноти, паузи, ключі та інші музичні
знаки записують на **нотному стані**
(нотоносці).

Послухай пісеньку. Навіщо єноти вчать ноти?

ДВА ЄНОТИ ВЧИЛИ НОТИ

Музика М. Катрички, слова В. Кленця, А. Андрусіч

1. У суботу два єноти
на горбочку вчили ноти.
Так старались, так учили,
що лоби у них змокріли.

Приспів:

Це добре, що єноти
стараються отак
і мають до роботи
такий завзятий смак.

2. На горбочку, біля плоту
говорив єнот єноту:
— Добре будем знати ноти,
недаремно ж ми єноти.

Приспів.

Розучи пісеньку та виконай її з оплесками.

Склади за змістом пісні оповідання або виконай малюнок.

Прочитай казку, замінюючи малюнки словами.

ПРИГОДИ МАЛЕНЬКОЇ НОТИ

Жила-була **О**. Якось набридло їй сидіти на

Зіскочила **О** з лінії, стрибнула на й заспівала:

«Як чудово все навколо!

Скільки — цілий луг!»

«Хто це співає?» — прод滋жчала трудівниця

І раптом побачила **О**. «Ох, яка маленька ! Візьму її до свого вулика».

«Ні, не хочу!» — зойкнула **О** і спорхнула на

На сусідню гілку сів веселий пухнастий і радісно зацвірінчав: «Ой, яке смачне зернятко випало з ! Зараз я його з'їм!»

«Ні, ні!» — скрикнула **О** і злетіла високо в небо, до самого

А здивувалося: «Звідки тут дощова ?

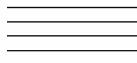
Нумо, повертайся до синьої !»

«Hi, — сказала синя . — Усі мої ще зранку пролилися на землю, вмили чистою водою

Засумувала **О** : «Усі працюють! А що корисного зробила я?»

Раптом чує — десь грає музика. Та якось дивно грає — ніби не вистачає їй чогось!

Підбігла ближче, а то завітав до зі своєю та й сумує: «Загубилася одна **О** ! Не виходить мелодія!»

«Ось я! Зіграйте мене!» — зраділа **О** , стрибнула на лінію та заспівала:

Щоб мелодія звучала,
щоби пісенька лунала,
ноти мешкати повинні
там, де п'ять тоненьких ліній!

Про що розповідається у казці?
Хто з чим переплутував ноту? Чому? На що вона ще схожа?

Подумай, чому нота повернулася до нотного стану.
Розкажи, для чого потрібні ноти.
Які ще музичні знаки використовують композитори?

МУЗИКА, ЯКА НЕ ЗНАЛА НОТ

Прочитай текст. Скажи, яку музику називають народною.

Музика виникла дуже давно, коли ще не було професії композитор. Її створювали хлібороби та ковалі, пекарі й теслі, а потім вона поширювалась у народі. Тому така музика називається **народною**.

Народні мелодії передавалися від батьків до дітей, від дідусів і бабусь — до онуків. Так народна музика дійшла до наших днів.

Пригадай пісні за малюнками. Яким народам вони належать?

Виконай фрагменти народних пісень.

Послухай українську народну пісню. Про що у ній ідеться?

ДИБИ-ДИБИ

Українська народна пісня

Диби, диби, дибиби,
пішла баба по гриби.
А дід по опеньки
в неділю раненько.

Диби, диби, дибиби,
баба вже несе гриби.
А дід час не гає —
під кущем дрімає.

Розучи поспівку за малюнком. Покажи рукою рух мелодії.

Ди- би, ди- би   ди- би- би,   пі- шла ба- ба   по гри- би.

А дід   по о- пень- ки   в не- ді- лю ра-   нень- ко.

Музика буває **композиторська** та **народна**.
Народну музику складає народ. Вона не має конкретного автора.

Козачок. Український народний танець

Що тобі відомо про танець «Козачок»?
Послухай музику танцю. Опиши її характер.

Попрацюймо разом!

Розподіліться на 3 групи. Супроводжуйте звучання музики «Козачка»:

1 група –
проплескуванням
музичного
пульсу

2 група –
грою
на дитячих
інструментах

3 група –
ритмічними
танцювальними
рухами

Які народні пісні і танці люблять у твоїй родині?
Подумай, як дійшли до нас стародавні народні твори. Чи можна зберегти їх для нащадків? Як?

Прочитай вірш. Про яку музику в ньому йдеться?

Віки-роки спливали,
їх пам'ять берегла...
Ще нот тоді не знали,
а музика — була!

Вона допомагала
селянам у жнива,
вона спостерігала
і свята, і дива.

Вона у люту днину
лишала рідний дім
і боронить країну
йшла з маршем бойовим.

А як весняно квітла
вона в святкові дні!
І прикрашали житла
її дзвінкі пісні.

Вона пливла роками
у хороводі днів,
до доњки йшла від мами,
від батька — до синів.

Ту музику чудову,
яка не знала нот,
плека, як рідну мову,
і береже народ.

Як ти розумієш вислів: *музика, яка не знала нот?*
Яку роль відіграє народна музика у житті людей?

ХТО ВИКОНУЄ МУЗИКУ

Прочитай вірш. Знайди у ньому «музичні» слова.

Хоча композитор
роботу скінчив,
та твір не одразу
знайде слухачів.
Бо ноти — лише
на папері значки,
іще не живі вони
й не гомінкі.
Вони — лише задум,
записана мрія,
а далі вже —
на виконавця надія.

А от виконавець —
він знає, як члено
вдихнути життя
у ті знаки таємні.
І що він не робить —
співає чи грає —
написана музика
враз оживає,
злітає й казковою
пташкою в'ється
у кожне віконце —
від серця до серця.

Пригадай, кого називають виконавцями. Що вони
роблять?

Микола Сільванський. Полька «Комарики»

Полька — чеський народний танець. Зазвичай його виконують парами.

Музика польки легка, весела, рухлива. Не випадково український композитор **Микола Сільванський** уявив виконавцями цього танцю... комариків.

Послухай твір. Як звучить музика?

Виконай ритмічний супровід до польки самостійно, а потім — із друзями: удвох, утрьох, вчотирьох.

Одного виконавця називають **солістом**.

Групу виконавців, що виступають разом, називають **ансамблем**. Найбільш поширені ансамблі, у складі яких 2, 3 та 4 виконавці:

ДУЕТ

TRIO, або ТЕРЦЕТ

КВАРТЕТ

Згадай назви великих виконавських колективів.
Прочитай загадку-смішинку. Як називають музиканта, який керує хором чи оркестром?

Хто його цього навчив?!
Відвернувсь від слухачів
і махати став руками
в залі просто перед нами!
Чи не звик він до порядку?
Чи робити став зарядку?

ХОР

ОРКЕСТР

Віночок українських народних мелодій

Послухай музику у виконанні хору та оркестру українських народних інструментів.

Які народні музичні інструменти звучать? Чи є вони на малюнках?

БУБОН

ЦИМБАЛИ

СОПІЛКА

СКРИПКА

БАНДУРА

Послухай і розучи пісню. Про кого у ній ідеться?
Чи можна назвати пастушка солістом?

ПАСТУХ

Французька народна пісня
Український текст Н. Забіли

1. Грає, грає пастушок,
кличе вівці на лужок.
Тільки небо запалає,
візьмемо хліба він та й грає:
«Ту-ру, ту-ру, та-ра-ра», —
чуті з нашого двора.
2. Трави — срібні від роси,
скрізь пташині голоси.
Соловейко сів на гілку,
в руки хлопчик взяв сопілку:
«Ту-ру, ту-ру, та-ра-ра
нам на луки вже пора!»

Попрацюймо разом!

Розподіліться на хор і оркестр дитячих інструментів, оберіть соліста і диригента. Виконайте пісню у цьому складі.

Прочитай оповідання. Знайди у ньому прислів'я.

ТОЙ ЩЕ НЕ МУЗИКА, ХТО В ДУДКУ ДМЕ

Йшов Дениско з дідусем повз магазин.

— Дідуно, — став благати Дениско. — Купи дудочку. Дідусь — добра душа, не відмовить. От і купив.

Та невдовзі від тої дудочки нікому спокою не стало. Дениско видобував з неї такі могутні, такі розкотисті звуки, що здавалося, то без упину гуркотить грім.

Качки й кури ходили якісь знервовані. Пес боявся вилізти з буди. А кіт і зовсім з обійстя втік.

Коли бабуніувірвався терпець, вона заткнула вуха, глянула з докором на дідуся й вигукнула:

— Ну, старий, і купив же ти дуду на свою біду!

— Ваші грають — наші плачуть, — винувато усміхнувся дідусь.

— Гарно грає, але танцювати не хочеться, — зітхнула мама.

— А звісно, — буркнув тато. — Бо той ще не музика, хто в дудку дме.

Дениско стороїв:

— Так я ж для вас старався. Щоб веселіше було...

Усі мовчали. Мар'янка церемонно вклонилася й сказала:

— Красненько дякуємо. Але не за те, що грали, а за те, що перестали.

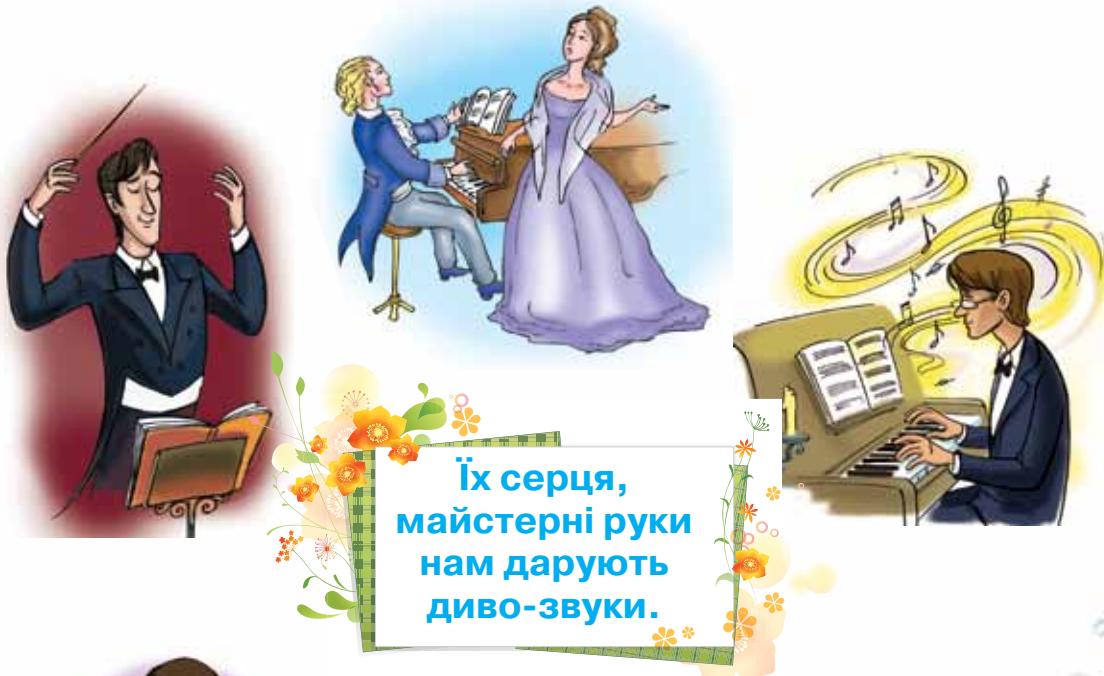
(За Анатолієм Григоруком)

Чому нікому не подобалася Денискова гра? Знайди в тексті, як звучала дудочка в руках хлопчика.

Поміркуй, як стати справжнім музикантом.

Розглянь малюнки. Що ти знаєш про ці «музичні» професії?

Їх серця,
майстерні руки
нам дарують
диво-звуки.

Прочитай початок оповідання. Придумай, що було далі, і розкажи.

ЧИЯ ПРОФЕСІЯ ВАЖЛИВІША?

Зустрілись якось скрипаль і скрипковий майстер.
І засперчалися, чия професія важливіша.

Скрипаль сказав: ...

ВЧИМОСЯ СЛУХАТИ І ЧУТИ

Розглянь малюнки. Розкажи, до кого «приходить» музика від композитора та виконавця.

композитор

виконавець

?

Чи знаєш ти, яким має бути слухач музики?
Подумай і розкажи.

Композитор, виконавець і слухач — найважливіші мешканці у країні музики.

Саме від них залежить якість і подальша доля музичного твору.

Прочитай вірш. Що потрібно людині, щоби музику відчути?

Є у дивосвіт музичний,
шлях надійний та одвічний:
щоби музику відчути,
треба слухати і чути.
Тож навчитися повинна
тишу слухати людина.

Зупинися на хвилину
і прислухайся, як линуть
звуки тихі та тендітні,
майже зовсім непомітні.

Чуєш: ледь шепоче вітер,
за вікном гойдає віти.
І годинники — тік-так —
відбивають чітко такт.

Дощ тихенько ронить слози
на хатини, на покоси.
І зітхає дуже гірко
на вербі пожовкла гілка.

Тихий вечір над степами
огортав землю снами.
Річка хвилі ледь колише,
береже осінню тишу...

Тиша виткала давно
з різних звуків полотно.
І про те, що чуєш в ній,
ти повідати зумій.

Знайди у вірші описи осінніх звуків і уважно прислухайся до них. Так само вдумливо слухай музику.

Георгій Свиридов. «Дощик»

Чи доводилося тобі чути стукіт краплинок дощу, шелестіння листя під бурхливою зливою?

Музику дощу майстерно зобразив у п'єсі «Дощик» російський композитор **Георгій Свиридов**. Кожний звук — немов маленька срібляста краплинка...

Послухай музику. Що «намалював» композитор звуками?

Уяви та покажи рухами рук, як «йде» дощик у п'єсі.

Дощ. Малюнок Ганни Ігнатової

Розглянь малюнок «Дощ» школярки Ганни Ігнатової. Порівняй зміст і характер цього твору та музичної п'єси «Дощик».

Послухай пісню. Яка картина у ній створена?

ОСІНЬ

Музика В. Гребенюка,
слова М. Познанської, Н. Прихолька

1. Тихо осінь ходить гаєм.
Ліс довкола аж горить.
Ясен листя осипає.
Дуб нахмурений стоїть. } Двічі
2. Хто в хустині червоненькій
став у лісі між дубів?
Може, дівчинка маленька
назбирать прийшла грибів? } Двічі
3. Ні, не дівчина там стала,
горобина вироста!
Ту хустину гаптувала
щедро осінь золота! } Двічі

Розучи та проспівай пісню. Виконай до неї завдання (за вибором):

- добери супровід на музичних інструментах;
- виконай малюнок;
- додай ще один куплет.

Розглянь портрети композиторів. Пригадай за малюнками, які музичні твори їм належать.

Й. С. Бах

Я. Степовий

В. Подвала

Уяви, що ці твори звучать у концерті. Які ще п'єси та пісні ти хочеш додати до програми?

Чи знаєш ти, як треба поводитися в концертній залі, у філармонії, театрі?

Попрацюймо разом!

Прочитайте вірш. Що у ньому неправильно?

Розподіліться парами. Один знаходить у вірші «шкідливу» пораду, інший — виправляє помилку.

На концерт, як і до школи,
вчасно не приходь ніколи.
Увійдеш — гукай з порогу:
«Запізнивсь!
Звільніть дорогу!»

Тільки музика поллеться,
крикни: «Тихо! Хто сміється?»
І отак кричать годиться,
доки музика скінчиться.

Якщо пісню хор співає,
а її вже кожний знає,
треба встати і сказати:
«Прошу іншу заспівати».

А в театрі, на балеті,
згадуй випадки кумедні.
Хай послухають їх друзі,
щоб сиділи нє в напрузі.

А тепер скажу по правді:
як врахуєш ці поради,
то ніколи не потрапиш
в світ, де є краса та радість,
в світ, де музза, серцю мила,
розгортає дивні крила.

Зверни увагу, як поводяться дорослі та діти у концертній залі, в театрі.

Розкажи, як треба слухати музику. Склади «Корисні поради слухачу» для своїх однолітків.

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1 Що таке музика? Що допомагає музиці «спілкуватися» зі слухачем? Обери правильну відповідь:

рухи

звуки

кольори

2 Хто створює музику? Назви кількох композиторів. Яка музика не має конкретного автора?

3 Хто виконує музику? Обери відповіді та поясни їх:

Композитор, піаніст, баяніст, співак, поет, диригент.

4 Як назвати виконавця, який співає чи грає один? Розглянь малюнки. Назви ці ансамблі.

5 Прочитай визначення. Чи правильні вони? Як сказати правильно?

Хор – це великий інструментальний колектив

Оркестр – це великий вокальний колектив

6 Розглянь таблички. Яка з них підходить до пісенної музики; танцюальної; маршової?

мелодійна
співуча
плавна

ритмічна
пластична
запальна

чітка
енергійна
бадьора

7

Пригадай музичні твори. Розподіли їх на народні та композиторські.

«Волинка»

«Пастух»

«Дощик»

«Осінь»

«Козачок»

«До побачення, літо!»

8

Які з указаних вище творів інструментальні, а які — вокальні?

9

Якими знаками записують музику?

Знайди на малюнках ноти, паузи та ключі:

2.

1.

4.

6.

3.

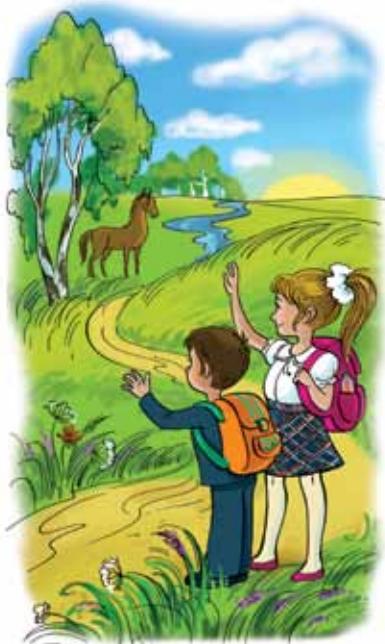
5.

10

Розглянь малюнки. Які пісні вони тобі нагадали?

Виконай пісні з оплесками чи рухами.

РОЗПОВІДАЄ МУЗИКА...

Розкажи за малюнками, хто і що оточує дитину.

Подумай, чи можуть відображатися у музиці події життя та почуття людей, світ тварин і рослин, іграшки. Наведи приклади.

Прочитай вірш. Додавай пропущені слова за малюнками.

Розповідає музика,
про все, що є на світі!
Як вдалину біжить ... ,
милуючись у літі.

Як ... в синіх небесах
промінням землю гріє,
про кожну ... у лісах,
про спогади та мрії.

Як хуртовина білий ...
розсипала навколо,
та як дзвінкоголосий сміх
збирає друзів в коло.

Як грізно за ... бурчить
зимова завірюха,
як важко, коли друг
МОВЧИТЬ
або немає друга.

Про щиру пісню солов'я,
про верби та калину,
про землю, що твоя й моя, —
співучу ... .

Про дзвін джерельного
струмка
й ліси, дощами вмиті,
розвідає ...
про все, що є на світі!

Підсумуй, про що розповідає музика.

Послухай пісеньку. Про кого у ній розповідається?

УКРАЇНКА Я МАЛЕНЬКА

Українська народна пісня

1. Українка я маленька,
Україна — моя ненька,
в неї щира я дитина,
добра, люба та єдина. } Двічі
2. Вірна я дочка народу,
бо козацького я роду.
Щиро я свій край кохаю,
краю кращого не знаю. } Двічі
3. Так завжди я буду жити,
рідний край буду любити,
українцям помагати,
Україна — моя мати! } Двічі

Розучи пісню та виразно виконай її.
Передай у співі свої почуття до рідного краю.

Це цікаво знати!

Як багато пісень, в яких розповідається про людей! Створити їхні музичні портрети допомагає віршований текст.

В інструментальних творах розповісти про людину складніше. Проте є чимало красивої та виразної музики, в якій влучно передано зовнішність людей, їхні характери, думки та почуття.

Композитори, наче справжні художники, «малюють» звуками «музичні портрети» дітей та дорослих.

Дмитро Кабалевський. «Три подружки» («Пустунка», «Плакса», «Злюка»)

Дмитро Кабалевський — російський композитор і педагог. Багато своїх творів він присвятив дітям.

Один з таких творів — «Три подружки». У ньому композитор змальовує трьох дівчинок: пустунку, плаксу та злюку.

Послухай твір. Скільки у ньому частин?

Чи вдалося композитору «розповісти» звуками про трьох подружок? Як їх розпізнати?

«Пустунка»

«Плакса»

«Злюка»

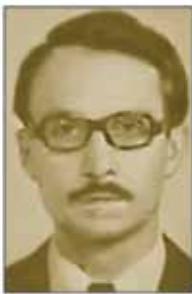

Найголовнішою темою музичного мистецтва є **внутрішній світ людини**. Музика розповідає про її настрої та почуття, думки, мрії, події життя.

МУЗИКА ТА ПРИРОДА

Прочитай текст. Подумай, чому природа надихає митців.

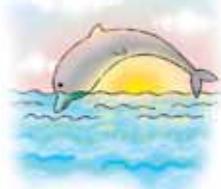
Є у світі те, що не залишає байдужим жодного митця. Це барвистий і прекрасний світ природи. Персонажі таких творів — луки й гори, рослини й тварини...

Український композитор **Михайліо Степаненко** відобразив природу в фортепіанній сюїті «Про звірів».

У ній з 6 частин: «Бегемот», «Дельфін», «Черепаха», «Білочка», «Лисиця», «Мавпи».

Послухай кілька частин сюїти без оголошення назв. Здогадайся, про кого розповіли ці п'єси.

Слухай музику та передавай рухи різних тварин.

Словничок

Сюїта — музичний твір з кількох окремих частин, поєднаних спільним задумом.

Послухай поспівку-лічилку. Чи можна сказати, що у ній розповідається про природу?

ХОДИТЬ КВОЧКА КОЛО КІЛОЧКА

Українська народна лічилка

Хо- дить квоч- ка ко- ло кі- лоч- ка,

во- дить ді- ток ко- ло кві- ток,

ді- ти- кві- ти: квох!

Розучи лічилку. Співай її від різних звуків і проплескуюй:

паузу наприкінці
твору

або

музичний пульс
поспівки

Невичерпним джерелом музичного мистецтва є **природа**. Музичні твори розповідають про красу рідного краю, пори року, тварин, рослини, дощ, веселку, інші природні явища.

Послухай пісню. Про що вона розповідає?

ЗІЙШОВ МІСЯЦЬ

Музика В. Поповича, слова Ю. Боршош-Кум'яцького

1. Подивися, над водою
зійшов місяць над горою.
Ясний місяць, срібні зорі
розгубилися в просторі. }
Двічі
2. Місяць в річку зазирає,
бліде личко умиває.
Тихий вечір в горах знову
кличе листя на розмову. }
Двічі
3. Поле, поле, ліс, діброва.
В лісі — пісня пречудова.
Місяць кинув ліс і звори*,
покотився понад гори. }
Двічі

Розучи пісню. Виконай її, передаючи характер музики рухами рук.

Пригадай і назви інші музичні твори, присвячені природі.

* Звори — яри.

Сергій Прокоф'єв. «Дощ і веселка»

Уяви: ще накrapає дощик, а у небі вже з'являється яскрава, кольорова дуга. Чи доводилося тобі бачити таку картину?

Дощ і веселку «намалював» звуками російський композитор **Сергій Прокоф'єв**. Він народився в Україні, на Донеччині.

Послухай музику. Що ти уявляєш? Покажи «звучання» дощика та веселки рухами рук.

Порівняй зміст і характер музичного твору та картини Євгена Молєва «Дощ пройшов. Веселка».

Є. Молєв. Дощ пройшов. Веселка

Придивляйся та прислухайся до світу природи. Уяви, що ти — композитор. Який музичний твір ти присвятиш природі?

МУЗИКА І КАЗКА

Прочитай текст. Які казки живуть у музиці?

Як багато казок є на світі! Про людей і тварин, про добрих і злих чарівників, про те, як правда перемагає кривду...

Живе казка й у музиці. Композитори майстерно змалювали звуками Попелюшку і Снігуроньку, Лускунчика та Бабу-Ягу...

Три дитячі опери створив український композитор **Микола Лисенко**: «Коза-Дереза», «Пан Коцький», «Зима і Весна». Він написав їх за українськими народними казками.

Є. Парфиненко. Коза-дереза

Пригадай казку про козу-дерезу за малюнком.

Послухай фрагмент з опери «Коза-Дереза».

Чи сподобалася тобі казка, розказана музикою?

Що тобі відомо про оперу?

Послухай пісеньку. За якою казкою її створено?

КРУТЬ І ВЕРТЬ

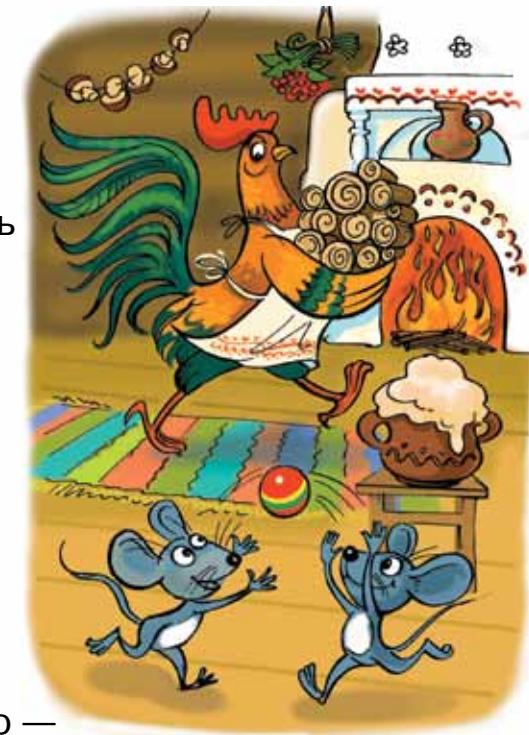
Музика і слова С. Дяченка

1. Нерозлучні мишенята
Крутъ і Верть
влаштували біля хати
круговерть!
Півник з віником обходить
двір старий,
колосок собі знаходить
золотий.

Приспів:
Будуть гарні паляници —
запашні та круголиці,
якщо разом до роботи
візьмемось ми:
один воду добуває,
інший про дрова подбає,
третій в піч посадить тісто —
будем гарно їсти!

2. Тільки бідні
мишенята
Вертъ і Крутъ
Півнику допомагати
не ідуть:
«Болять ручки,
болять ніжки, е-хе-хе...
Ось пограємось
ще трішки —
пройде все!»

Приспів.

3. Півник брови звів угору
ледве-ледь,
встали мовчечки
з-за столу
Крутъ і Верть!
З оченят зерно
котилось сліз-води:
«Любий Півник,
ми навчились
назавжди, що... »

Приспів.

Розучи пісню. Чого вона навчає? Придумай, як
розіграти за піснею маленьку музичну виставу.

Прочитай музичну казку, підставляючи замість краплинок назви нот: до, ре, мі, фа, соль, ля, сі.

ЯК ВЕДМІДЬ НАВЧИВСЯ СПІВАТИ

Пішов якось щ у лі . Засмутився клишоногий Вед дь: не подобаються йому мокрі п ми. І параки в нього немає.

Думав-думав Вед дь та й сховався під розлогим де вом. У вся, радіє, пісеньку наспівує.

Раптом чує тоненький голосочок:

— Пробачте, пане, тут було льшиво!

Озирнувся Вед дь — нікого немає. Мабуть, думає, здалося. Сидить та й наспівує собі. Раптом знову:

— Пробачте, тепер теж льшиво!

Що воно за диво? Придивився Вед дь уважніше — а в нього на но сидить маленька сінька пташка...

Придумай, як пташка вчила Ведмедя співати.
Як ти розумієш вислів: *співати фальшиво?*
Дізнайся зі словника наприкінці підручника.

Попрацюймо разом!

Розгляніть малюнки. Пригадайте ці та інші музичні казки і мультфільми.

Проведіть конкурс на краще виконання пісень із казок та мультфільмів:

з оплесками

**з танцювальними
рухами**

**з ритмічним
супроводом**

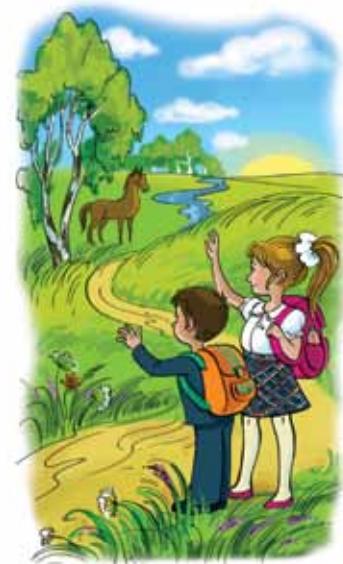
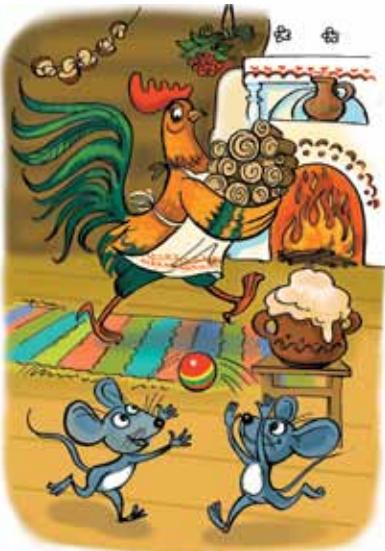

Подивися музичну виставу, казку або мультфільм. Яку роль відіграє у цих творах музика? Чого навчає тебе зміст проглянутого твору?

МУЗИКА ВИРАЖАЄ

Розглянь малюнки. Які пісні вони тобі нагадали?
Проспівай фрагменти з них.

Про кого розповідається у цих піснях?
Подумай, які почуття та настрої персонажів пісень передано у кожному творі:

радість

сум, жаль

гордість

схильованість

любов

сором

Що допомогло тобі зrozуміти зміст пісень?
Подумай, чи можна передати почуття людини в інструментальній музиці.

Віктор Косенко. «Не хочуть купити ведмедика»,
«Купили ведмедика»

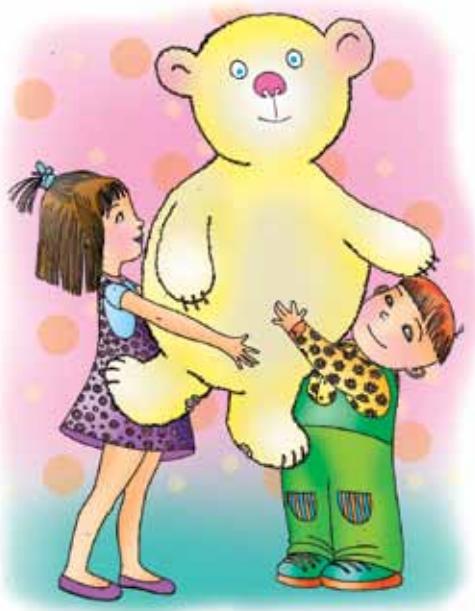
Ведмедик сидів у вітрині великого магазину. Він був м'який, пухнастий і... сумний. Здавалося, йому було дуже самотньо серед інших іграшок. Йому так хотілося мати господаря та друга.

Якось до вітрини підійшли діти — братик і сестричка. І побачили ведмедика!

Про те, що було далі, розповідають фортепіанні п'єси українського композитора **Віктора Косенка**.

Послухай музику та розкажи, що сталося далі.
Які почуття дітей передав композитор?
Чи траплялися подібні випадки у твоєму житті?

Музика може **виражати** внутрішній світ людини:
її характер, думки, різні настрої та почуття.

Виражальності — найважливіша властивість музики.

Послухай і розучи пісню. Чого вона навчає?

ЯКЩО ДОБРИЙ ТИ

З мультфільму «День народження кота Леопольда»
Музика Б. Савельєва, слова М. Пляцковського,
переклад О. Лобової

1. Дощик босоніж по землі пробіг,
клени по плечах плескав.
Якщо день ясний — то лунає сміх,
а коли все навпаки — кепсько. } *Двічі*
2. Чуєш, як дзвенять в небі промінці —
сонячні ясні струни.
Якщо добрий ти — хороше усім,
а коли все навпаки — сумно. } *Двічі*
3. Кожному свою посмішку лиши,
радість — тим, кому тяжко.
Якщо заспівати — легше на душі,
а коли все навпаки — важко. } *Двічі*

Пригадай пісні з мультфільмів про кота Леопольда.
Про які риси характеру в них йдеться? Які риси
хороші, а які — погані?

Прочитай текст української народної пісні. Чи знаєш ти, який танець вона супроводжує?

Гей, заграйте в бубни!
Гей, цимбали, грайте!
Вийшли ми на доли...
Гей, собі на славу.

Пісня такого змісту часто супроводжує аркан — давній гуцульський танець. За переказами, його виконавці спустилися з гір, щоб боронити рідний край.

Аркан танцюють чоловіки. Його музика рішуча, мужня, енергійна. Виконавці стають у коло або півколо, а в руках тримають топірці.

Послухай музику аркана. Що вона виражає?
Подумай, чому аркан танцюють лише чоловіки.

Дізнайся, які народні танці поширені у твоєму краї. Яка їхня музика? Що вона виражає?

МУЗИКА ЗОБРАЖАЄ

Прочитай вірш. Скажи, які бувають звуки.

Завжди поруч з нами дивний
різних звуків світ чарівний.

Є вони у лісі, в полі,
і на вулиці, і в школі,
у річках, що сни колишуть,
у хмарках, що ніжать тишу...

Звуки всі, що є на світі,
можна чітко поділити
на давно усім нам звичні
звуки *шумові* й *музичні*.

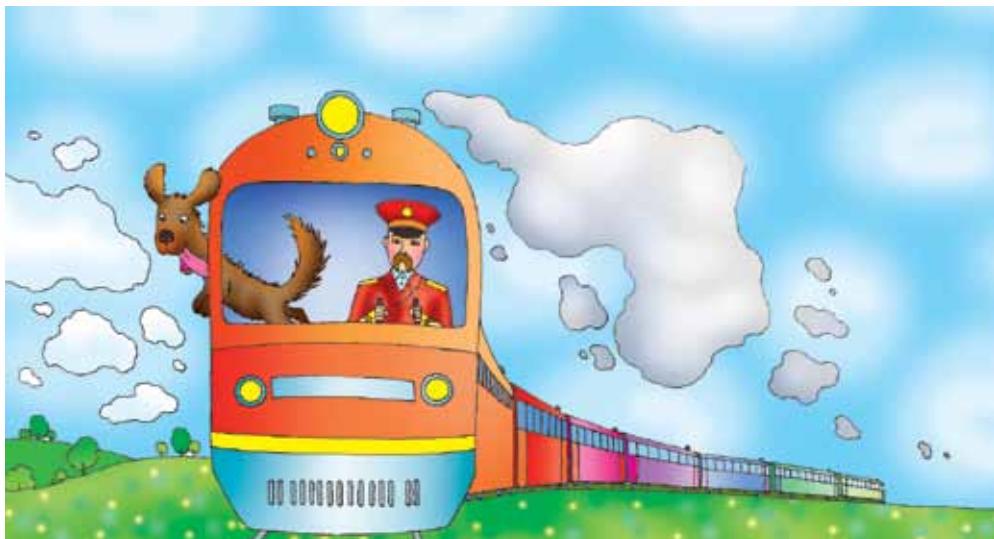

Розглянь малюнки. Уяви, як вони «звучать».
Розподіли ці звуки на шумові та музичні.

Попрацюймо разом!

Розгляньте малюнок. Уявіть гуркіт коліс, паровозний гудок, рух потяга. Спробуйте передати ці звуки голосом.

ПОТЯГ

Бразильська народна пісня

1. Чук, чук, чук, чук,
чук, чук, чук, чук –
на вокзалі ми.
Чук, чук, чук, чук,
чук, чук, чук, чук –
у вагоні ми.
2. Чук, чук, чук, чук,
чук, чук, чук, чук –
потяг, вирушай!
Чук, чук, чук, чук,
чук, чук, чук, чук –
у далекий край!

Послухайте пісеньку. Що у ній зображено? Що виражено?

Виконайте пісеньку, ставши ланцюжком і рухаючись, як потяг.

Музика може зображати шумові звуки природи та навколошнього світу.

Зображенальність надає музиці яскравості.

Микола Римський-Корсаков. «Політ джмеля» з опери «Казка про царя Салтана»

«Вітер в морі повіває
і кораблик підганяє;
він біжить по бурунах
на роздутих парусах...»

Біжить кораблик синіми хвилями. А за ним летить джміль, на якого обернувся царевич Гвідон...

Що було далі — можна дізнатися з «Казки про царя Салтана» Олександра Пушкіна. А ще — з опери, яку написав за цією казкою російський композитор **Микола Римський-Корсаков**.

У молоді роки він був моряком і плавав на кораблі навколо світу. Це допомогло композитору передати в музиці чарівну красу морської природи.

Уважно послухай твір. Що зображає музика?

Розглянь малюнки. Які музичні твори вони тобі нагадали?

Подумай, що виражає та що зображає музика. Розкажи про музичний твір за вибором.

Музика може **зображені** звуки та рухи, картини природи й навколошнього світу, змальовувати життєві події, «портрети» людей і тварин.

Зображеність допомагає слухачам краще зрозуміти зміст музичного твору.

Послухай і розучи пісню. Що вона виражає та зображає?
Чи могла статися така історія у житті?

ЩЕНЯ І КОШЕНЯ

Музика Т. Попатенко, слова В. Вікторова,
переклад Б. Чіпа

1. Жили в одній квартирі щеня і кошеня,
завжди удвох дружили щеня і кошеня.

Одне вусатеньке,
друге кошлатеньке,
завжди удвох дружили щеня і кошеня.
2. Та іграшку предивну внесли якогось дня.
І дуже розгубились щеня і кошеня.

Бо як пригорнешся,
то весь обколешся,
і, не секрет, зоветься ялинкою вона.
3. І от на цю ялинку з колючим чубеням напали тишком-нишком щеня і кошеня.

Зубами й лапами кусали й шкрябали,
аж поки не звалили — щеня і кошеня.
4. Ялинку повалили, та не змогли підняти, сковалися під килим щеня і кошеня.

Та відшукали їх і покарали їх...
І сорому зазнали щеня і кошеня.

5. Ялинку заквітчали,
пісні гостей дзвенять,
і навіть запросили
щеня і кошеня.

Одне вусатеньке,
друге кошлатеньке,
із дітьми веселились
щеня і кошеня.

Розглянь таблички та визнач, як треба співати кожний куплет. Виконай пісню з оплесками або у супроводі дитячих музичних інструментів.

спокійно

рішуче

сумно

схвильовано

весело

Дмитро Кабалевський. «Клоуни»

Послухай музику. Що вона виражає та зображає? Виконай до твору завдання за вибором: склади оповідання або вірш; придумай пісеньку або малюнок; розучи з друзями танець клоунів.

НАВІЩО МУЗИЦІ «ІМ'Я»

Розглянь репродукцію картини художниці Олени Ревуцької «Різдвяні пісні». Що на ній зображено?

O. Ревуцька. Різдвяні пісні

Поміркуй, які пісні співають діти. Як ці пісні називаються?

Про що йдеться у колядках і щедрівках?

Словничок

Колядки та **щедрівки** — святкові пісні, які виконують на Новий рік і Різдво.

Послухай пісню. На яке свято її виконують?
Про що співає пастушок?

Я МАЛЕНЬКИЙ ПАСТУШОК

Українська народна колядка

Я маленький
пастушок,
загорнувшись
в кожушок,
на скрипочці граю,
вас усіх вітаю.

А ви, люди, чуйте,
коляду рятуйте.
Яблучка, горішки
дітям на потішки.

Розучи пісню та виразно виконай її.
Поміркуй, що допомогло тобі зрозуміти зміст цього твору:

назва

музика

слова

Подумай, чи легко слухачу розуміти зміст інструментальних творів.

Музика може передавати все розмаїття навколошнього світу, події життя людини, її настрої та почуття.

Зрозуміти зміст пісень та інших вокальних творів слухачам допомагають вірші.

Прочитай вірш. Подумай, навіщо композитори дають назви своїм інструментальним творам.

Зрозуміти твір музичний
легко можемо ми з вами
у піснях, де споконвічно
дружить музика з словами.

Якщо ж в творах слів немає
й важко зміст збагнути одразу,
автор назву їм складає —
слово або цілу фразу.

Змалювати звуки можуть
дош і сніг, дерева й квіти...
Все це назва допоможе
якнайкраще уявити.

Ось тому доволі часто,
як афішу, як рекламу,
будуть слухачі стрічати
в назві втілену програму.

Як ти вважаєш, чи допомагає програмна назва
зрозуміти зміст музики?

Доведи це на прикладі свого улюблена програмного твору, наприклад:

Петро Чайковський. «Хвороба ляльки», «Нова лялька»

Російський композитор **Петро Чайковський** написав збірку з 24 п'ес під назвою «Дитячий альбом».

Музика збірки розповідає про життя дитини: її ранок, розваги, вечірні казки, солодкі мрії та дивовижні сни... А ще — про улюблені іграшки.

Кожна п'еса збірки П. Чайковського має програмну назву: «Мама», «Гра в коней», «Нянина казка», «Хвороба ляльки», «Нова лялька» ...

«Хвороба ляльки»

«Нова лялька»

Про що розкажуть п'еси «Хвороба ляльки» та «Нова лялька»? Якою має бути музика цих творів? Послухай п'еси та поділися своїми враженнями. Що допомогло тобі зrozуміти зміст цих творів?

Інструментальні твори часто мають назви, які пояснюють їхній зміст. Така музика називається **програмною**.

Програмні назви допомагають слухачам краще зрозуміти зміст музичних творів.

Послухай пісню. Про що у ній розповідається?
Яке свято надихнуло авторів на написання твору?

РІЗДВО

Музика М. Ведмедері, слова Л. Полтави

1. Побіг зайчик у село,
бо лісочок замело,
бо сьогодні у ліску —
ні «цвірінь», ані «ку-ку».

Приспів:

А у нашій у хатинці
сто цукерок на ялинці,
сто жовтењких стрічечок,
сто блакитних зірочок!

2. Ходи, зайчику, до нас,
будем гратися весь час,
бо у тебе, у ліску —
ні «цвірінь», ані «ку-ку».

Приспів:

А у нашій у хатинці
сто цукерок на ялинці,
сто жовтењких стрічечок,
сто блакитних зірочок!

Попрацюймо разом!

Розучітесь пісню. Станьте у коло та виконайте пісню:

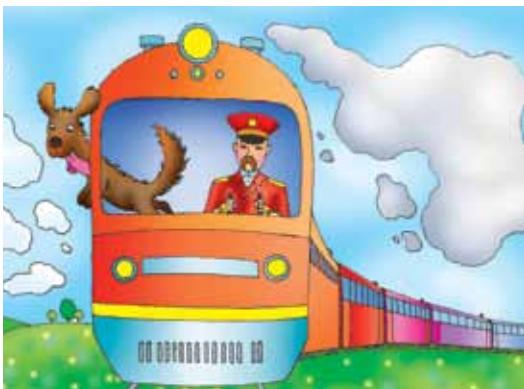
1-й куплет —
рухаючись
вправо

приспів —
з оплесками

2-й куплет —
рухаючись
вліво

Розглянь малюнки. Які твори вони тобі нагадали?
Розкажи, що виражає й зображає музика.

НАСТРОЇ ТА ПОЧУТТЯ

ЖИТТЄВІ ПОДІЇ

Джерело
музичного
мистецтва –
ЖИТТЯ

СВІТ ПРИРОДИ

СВІТ ІГРАШОК І КАЗОК

Поміркуй, звідки «прийшли» у музику сюжети зображених творів. Доведи, що джерелом музичного мистецтва є життя.

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1

Що є джерелом музичного мистецтва? Обґрунтуй відповідь на вибір:

життя

природа

казки

2

Що може зображувати музика? Розглянь таблички та вибери правильні відповіді:

звуки
навколошнього світу

внутрішній світ
людини

картини природи

різноманітні рухи

3

Розкажи, що може виражати музика. Наведи приклади таких творів.

Що є головною ознакою музики — виражальність чи зображенальність?

4

Поясни за схемою історію створення опери «Казка про царя Салтана» М. Римського-Корсакова:

життя

казка

музика

5

Слухай фрагменти музичних творів і позначай:

- пісенну музику — плавними рухами рук;
- танцювальну музику — оплесками;
- маршову — крокуванням на місці.

6

Пригадай музичні твори. Розподіли їх на вокальні та інструментальні.

«Клоуни»

«Українка я маленька»

«Волинка»

«Якщо добрий ти»

«Козачок»

«Купили ведмедика»

7

Пригадай, яку музику називають програмною. Поміркуй, які з наведених вище творів програмні, а які — ні.

8

Що таке колядки та щедрівки? Вибери правильне визначення:

**святкові вітальні пісні,
які виконують
на Новий рік
і Різдво**

**святкові вітальні пісні,
які виконують на
початку нового
навчального року**

9

Розглянь малюнки. Які пісні вони тобі нагадали? Виконай пісні з оплесками або танцювальними рухами.

10

Добери пісні та інструментальні твори до зимових свят і склади програму уроку-концерту за зразком:

- «Різдво»
- «Клоуни»
- ...

МОВА ТА РОЗВИТОК МУЗИКИ

ЧАРІВНА МОВА МУЗИКИ

Послухай текст. Розглянь малюнки.

Ти сідай тихенько, друже,
та слідкуй уважно дуже:
починаємо розмову
про чарівних звуків мову.

Кожний вид мистецтва має свою мову. Література використовує слова, образотворче мистецтво «говорить» мовою ліній і кольорів, хореографія — мовою рухів...

ЛІТЕРАТУРА

ОБРАЗОТВОРЧЕ
МИСТЕЦТВО

ХОРЕОГРАФІЯ

Музика — мистецтво звуків. Саме з них складається музична мова. За допомогою звуків вона може виражати настрої та почуття, зображати навколошній світ.

Скажи, чим особлива мова різних мистецтв.

Музичне мистецтво спілкується зі слухачем
МОВОЮ ЗВУКІВ.

Розглянь репродукцію картини Юрія Бобіна «Зимовий ліс».

Що допомогло художнику зобразити зиму? Чи можна розповісти про цю пору року мовою звуків?

Ю. Бобін. Зимовий ліс

Роберт Шуман. «Зимою»

Яка вона — зима? Білосніжна красуня
чи жорстока володарка морозів і завірюх?
Лагідна чи сувора, весела чи сумна?

Музичну картину зими створив німецький композитор **Роберт Шуман**. Неначе фарби, звуки змальовують тихий сон зимового лісу, таємниче мерехтіння снігів...

А може — роздуми та мрії біля теплого каміна?

Послухай п'есу. Що зображає та виражає музика?
Чи змінюється її характер протягом твору?

Прочитай вірш. Який настрій він передає?
Розподіли вірш на слова, фрази та речення.

КРИШТАЛЕВА ЗИМОНЬКА

Музика А. Філіпенка, слова Г. Бойка

1. Кришталева зимонька
в срібнім кожушку!
Ти кругом насипала
білого сніжку.
Принесла ти радоші
нашій дітворі.
Гірка появилася
в кожному дворі.
2. Кришталева зимонько,
ще сніжку сипни.
Сіли на санчата ми,
вділи ковзани.
Морозець пощипує,
і сніжок хрустить...
Кришталева зимонька
діток веселить!

Послухай пісню. Чи можна розподілити її музичну мову на мотиви, фрази та речення?

Розучи пісню та виконай її. Початок музичних речень позначай оплесками.

Музична мова складається із **звуків**. Звуки поєднуються у мотиви, мотиви — у **фрази**, а фрази — у **речення**.

Прочитай вірш-загадку. Відгадай назву танцю.

То не віхола кружляє,
не завія стелеться.
То у коло всіх збирає
наш танок ....

Метелиця — український народний танець. Його музика швидка та весела.

Музика та рухи танцю відтворюють снігову заметіль. Виконавці кружляють у хороводі та обертаються навколо себе, неначе справжня хурделиця.

Послухай музику танцю у виконанні на бандурі. Проплескай музичний пульс твору.

Придивися до снігової хуртовини. Спробуй передати її кружляння рухами. Танцюй «Метелицю» разом із рідними або друзями.

МУЗИЧНА МОВА... І РОЗМОВА

Прочитай текст. Про що у ньому йдеться?
Розподіли вірш на фрази та речення.

Містами та селами йде мандрівник зі своїм маленьким другом — бабаком:

«Із краю в край невтомно йду,
і мій бабак зі мною.
Надвечір дім собі знайду,
і мій бабак зі мною...»

Пісню «Бабак» понад 200 років тому написав німецький композитор **Людвіг ван Бетховен**. Часто її виконують без тексту — як музичну п'єсу.

Послухай твір «Бабак». Наспівай мелодію.
Чим схожі та чим різняться читання та спів?

Виразно прочитай вірш. Виділи голосом питальні та стверджувальні речення.

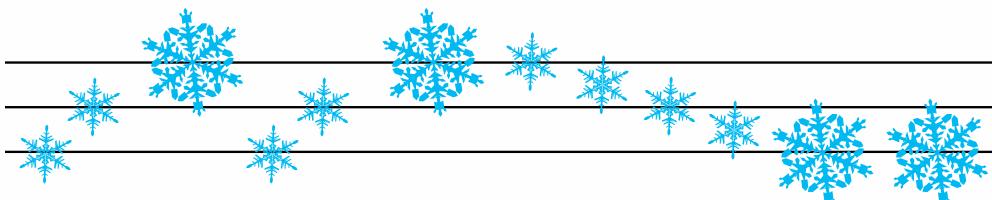
САНЧАТА

Сучасна поспівка

- Що за віз без коліс?
Котяться санчата.
Що Мороз нам привіз?
Знають всі малята.
- Що несе він в мішку?
Дітвора радіє:
«Знов підсипле сніжку?
Це Мороз уміє!»

Розучи поспівку за схемою. Покажи рукою, як рухається мелодія.

Що за віз	без ко-	ліс?	Ко-тять-ся сан-	ча-	та.
Що Мороз	нам при-	віз?	Зна-ють всі ма-	ля-	та.

Попрацюймо разом!

Прочитайте речення. Повторіть його кілька разів з різною інтонацією.

МОВА ТА МУЗИКА СХОЖІ

?

стверджувально

оклично

!

Словничок

Інтонація — особливість музичного висловлювання, що надає йому виразності.

Інтонації бувають: запитальні, стверджувальні й окличні; зображенальні й виражальні та інші.

Найбільш важливий і виразний мотив музичного твору називають «**зерном**»-інтонацією.

Михайло Степаненко. «Дражнилка», «Скривдили» (із «Дитячого зошита»)

Чи знаєш ти, що таке дражнилка? Чи доводилося тобі чути її «гостру», образливу скромовку?

Інтонації дражнилки та скарги скривдженої дитини передав у музиці **Михайло Степаненко**. П'єси «Дражнилка» та «Скривдили» композитор вмістив до збірки «Дитячий зошит».

Послухай п'єси. Що вони виражають і зображають? Визнач у кожному творі «зерно»-інтонацію.

Уважно прислухайся до мови та музики, що тебе оточують. Які інтонації в них звучать?

Послухай пісню. З чим порівнюється мова у віршованих рядках?

НАША МОВА

Музика *M. Ведмедері*, слова *B. Кленца*

1. Тепла, як сонячна днина,
добра, неначе весна,
мова віків України, }
казка її чарівна. } *Двічі*

2. Мова — усміхнена квітка,
радість весела, дзвінка.
Гарна,
як небо улітку,
ніжна,
як пісня струмка. } *Двічі*

3. Мова — джерельна криниця,
райдужно-сонячний цвіт.
Це українська зірница, }
що зачаровує світ. } *Двічі*

Розучи пісню та виразно виконай її. Передай характер мелодії пластичними рухами рук.
Підсумуй, чим схожі та чим різняться розмовна і музична мови.

Розмовна і музична мови схожі за будовою та інтонаціями.

Музична мова більш плавна та співуча. Її найважливіша ознака — **зв'язність звучання**. Тому музику називають подовженою мовою.

ЯКІ ВОНИ — ЗВУКИ МУЗИЧНОЇ МОВИ?

Прочитай вірш. Знайди у тексті, які бувають музичні звуки.

Які вони — звуки музичної мови?
Ясні, променисті, мов сонечко.

Співучі, протяжні,
гнучкі. Кольорові,
барвисті, як світ
за віконечком.

Короткі,
як крапель падіння,
і довгі, як рою гудіння.
Високі,
як щебет пташиний.
Низькі,
як «ричання» машини.

Тихенькі, як сни,
та як грім голосні.
Яскраві та свіжі,
як день навесні.
І тъмяні,
як ночі казкові,
бувають
ці звуки чудові.

Дзвінкі, гомінкі, фантастичні,
наспівні, чарівні — музичні!

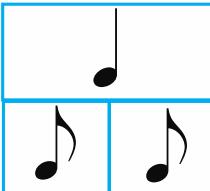

Чи відомі тобі властивості музичних звуків?

Назви їх за допомогою малюнків.

ВИСОТА

ТРИВАЛІСТЬ

ГУЧНІСТЬ

ЗАБАРВЛЕННЯ (ТЕМБР)

Наведи приклади звуків: високих і низьких, довгих і коротких, гучних і тихих, по-різному забарвлених.

Музичні звуки мають 4 властивості: **висоту** та **тривалість**, а також **гучність** і **забарвлення звучання (тембр)**.

Самуїл Майкапар. «Хмари пливуть», «Музична скринька»

Усе розмаїття музичних звуків можна почути у творах українського композитора **Самуїла Майкапара**. Він написав понад 150 фортепіанних п'єс для дітей.

Музика С. Майкапара передає почуття людей, картини природи, звуки навколошнього світу.

От пливуть, насуваються важкі дощові хмари... А це — музична скринька. Відкриєш її — і залунає чарівна, ніжна, ніби казкова музика.

Послухай твори.

Які картини «намалювала» тобі музика?

Чи є у ній виражальні та зображенальні інтонації?

З яких звуків складається музична мова п'єс:

- високих чи низьких;
- коротких чи довгих;
- гучних чи тихих;
- шумових чи музичних?

Розглянь малюнок. Уяви, як звучить зображене на ньому.

Подумай, як можна розподілити усі музичні звуки. Прочитай вірш і додай до нього останнє слово.

Звуки вокальні
завжди з нами поруч —
це голоси
і солістів, і хору.

А інструменти
візьмемо в руки —
інструментальні
лунатимуть звуки.

Музика різна,
але неодмінно
створює звуки
музичні ... .

Попрацюймо разом!

Згадайте, яку музику називають *вокальною*, а яку — *інструментальною*.

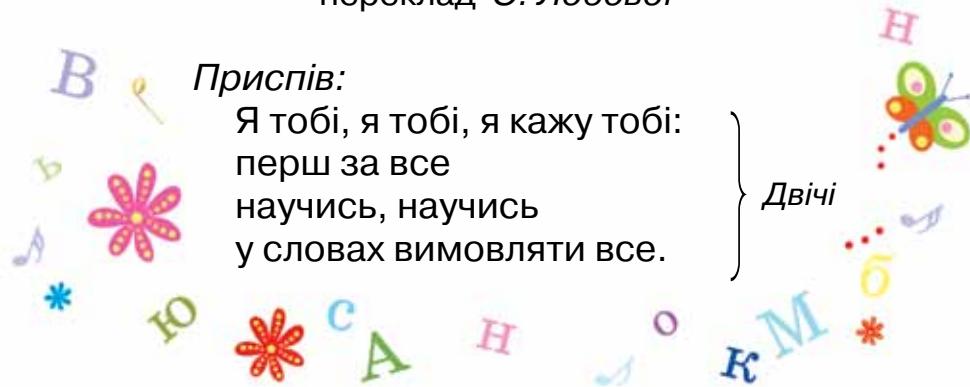
Розподіліться на дві команди — «вокальну» та «інструментальну». Проведіть змагання: яка команда назве більше відповідних творів.

Послухай пісню. Чого навчає цей твір?
Розучи пісню за малюнками-підказками на с. 79.

ГРА

Музика В. Шаїнського, слова Р. Рождественського,
переклад О. Лобової

Приспів:

Я тобі, я тобі, я кажу тобі:
перш за все
научись, научись
у словах вимовляти все.

} Двічі

- Що воно за слово — портфель без «фель»?
Майже все одно, що ведмідь без «мідь».
І якщо сказати трамвай без «вай»,
буде що завгодно, тільки зовсім не трамвай!

Приспів.

- Що воно за слово — хмарки без «ки»?
Майже все одно, що земля без «ля».
І якщо сказати лимон без «мон»,
буде що завгодно, тільки зовсім не лимон!

Приспів.

- Що воно за слово — зима без «ма»?
Майже все одно, що каток без «ток».
І якщо промовити гра без «ра»,
буде що завгодно, тільки зовсім вже не гра!

Приспів.

Виконай пісню, чітко вимовляючи слова.
Приспів повторюй двічі, вдруге — із оплесками.
Спробуй визначити у ньому «зерно»-інтонацію.

Спробуй скласти на музику пісні ще один куплет.
Придумай власні малюнки-підказки.

Малюнки-підказки:

1-й куплет

2-й куплет

3-й куплет

З дозволу дорослих візьми кілька однакових склянок з тонкого скла. Налий у склянки різну кількість води.

Обережно постукай по склу дерев'яним олівцем і послухай, як «співають» склянки. «Вишикуй» склянки за висотою звучання.

РИТМ — МУЗИЧНИЙ ЧАРІВНИК

Прочитай вірш. Про які властивості звуків у ньому йдеться? Якими звуками керує ритм?

Світ музичний повсякчас звуками чарує нас.

В ньому звуки —
найрізніші:
голосніші та тихіші,
є високі та низькі,
оксамитові й різкі...

Є короткі, як краплини,
і такі, що довго линуть...
Є у музиці вони
будь-якої довжини.

Керувати ними звик
ритм — музичний чарівник.

Послухай барабанний дріб. Чи можна сказати, що ця музика складається лише з ритму?
Повтори за вчителем ритм барабанного дробу.

Словничок

Ритм — упорядковане чергування звуків і пауз різної тривалості.

Ритм записують за допомогою **ритмічного рисунка**.

Подивись, як записують ноти різної тривалості.
Проплескай з лічбою вголос.

ЦІЛА НОТА

раз- і — два- і — три- і — чотири- і

ПОЛОВИННІ НОТИ

раз- і — два- і	три- і — чотири- і
-----------------	--------------------

ЧЕТВЕРТНІ НОТИ

раз- і	два- і	три- і	чотири- і
--------	--------	--------	-----------

ВОСЬМИ НОТИ

раз-	і	два-	і	три-	і	чотири-	і
------	---	------	---	------	---	---------	---

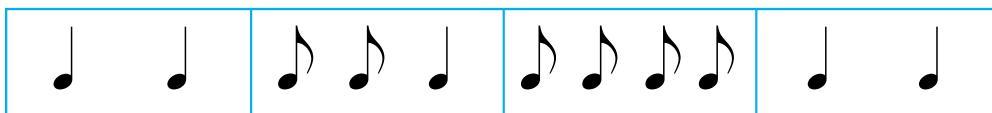

Розглянь ритмічний рисунок поспівки. Прочитай текст у заданому ритмі.

Які інтонації відчуваються у реченнях: питальні чи стверджувальні, виражальні чи зображенальні?

КАП-КАП

Поспівка

Кап,   кап,   кап- кап,   кап — звід-ки піс- ня   ли-   не?
Кап,   кап,   кап- кап,   кап — ка- па-ють крап- ли-   ни!

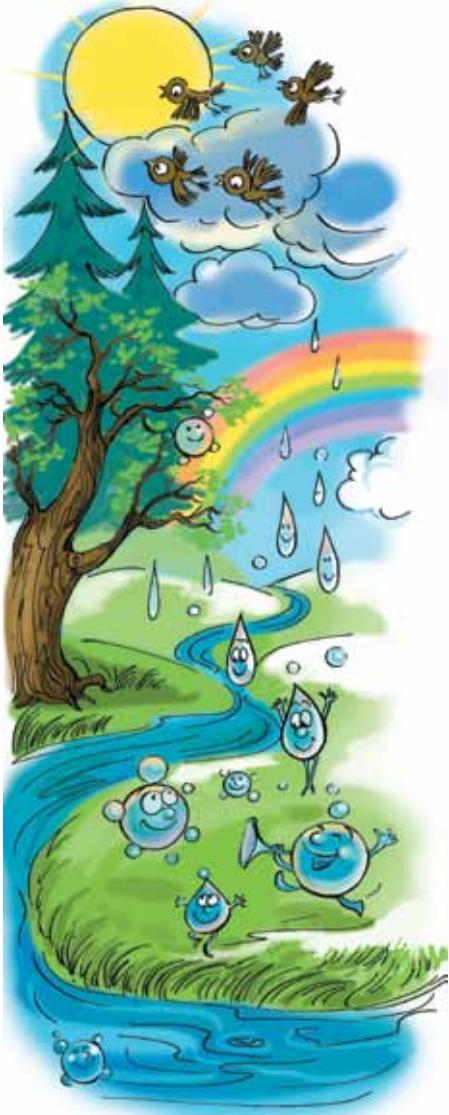
Проспівай поспівку. На короткі звуки плескай у долоні, а на довгі — по колінах.

Послухай і розучи пісню. Про яку музику весни у ній ідеться?

КРАПЕЛЬКИ

Музика Я. Дубравіна, слова В. Суслова,
переклад О. Торгалова

1. На галяві лісовій
просто під сосновою
грають крапельки малі
музику юрбою.
Булькають! Булькають
пісеньку свою!
Розливається луна
в тихому гаю.
2. В небі — весняних пташок
галаслива зграйка,
а під гіркою — струмок,
наче балалайка!
Весело, весело
хвиля виграва
і веснянку-пісеньку
радісно співа.
3. Пустотливі дошки
в гості зазирнули,
від землі до сонечка
струни натягнули.
Крапельки, крапельки
навкруги сосни!
Чує вся галявинка
музику весни.

Попрацюймо разом!

Виконайте пісню у ритмі польки з танцювальними рухами.

Михайло Шух. «Весняні передзвони»

Чи доводилося тобі чути святковий передзвін? «Бом-бом, бом-бом», — велично гуде великий дзвін. «Ді-лі-ді-лі, ді-лі-ді-лі», — весело озываються маленькі дзвони...

Виразно та яскраво передав музику весняного передзвону сучасний український композитор **Михайло Шух**.

Послухай п'єсу «Весняні передзвони». Що виражає та зображає музика?

Уяви, що ти — дзвонар. Передай рухами рук ритм весняних передзвонів.

Послухай святкові передзвони. Що виражают і зображають їхні інтонації?

Дізнайся у дорослих, коли й навіщо «співають» церковні дзвони.

ПЕРЕТВОРЕННЯ РИТМУ

Розглянь малюнки музичних інструментів.
Які з них шумові?

Послухай звучання шумових інструментів: бубна, барабана, ложок, маракасів.

Подумай, якої властивості не мають шумові звуки: висоти, тривалості, гучності, забарвлення?

На відміну від музичних, шумові звуки не мають визначеної **висоти звучання**. Саме ця властивість відрізняє музичне звучання від шумового.

Арам Хачатурян. «Гра на бубні» (із «Дитячого альбому»)

Шумові інструменти звучать різноманітно та яскраво. Тому музиканти часто використовують їх у своїх творах.

Вірменський композитор **Арам Хачатурян** написав п'єсу «Гра на бубні». У цьому творі звучання шумового інструмента зображене музичними звуками.

Послухай п'єсу. Який інструмент звучить?

Що змальовано фортепіанним звучанням?

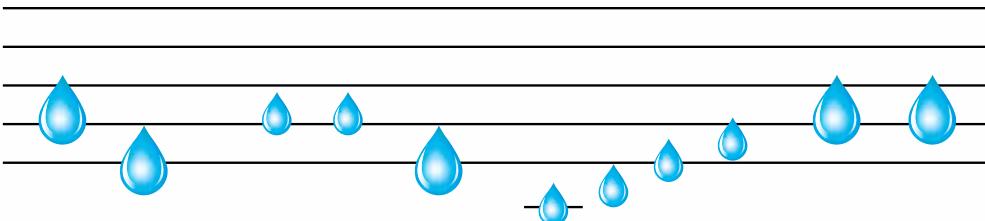
Поміркуй, скільки частин у творі. Який ритм музики у крайніх і середній частинах?

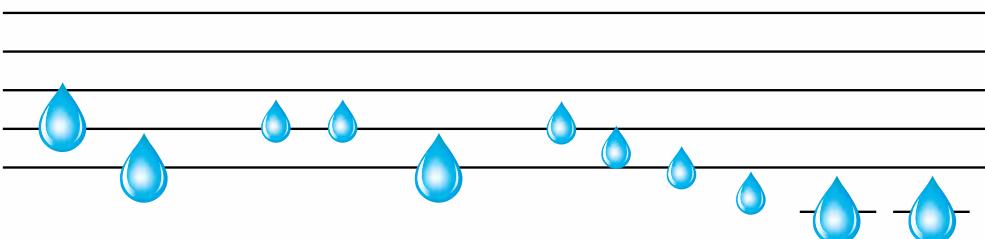

Пригадай поспівку «Кап-кап». Проплескай її ритм. Подивися, як краплини «записали» висоту звучання поспівки.

КАП-КАП

Кап, кап,   кап-кап, кап —   звід-ки піс-ня   ли- не?

Кап, кап,   кап-кап, кап —   ка-па-ють крап-   ли- ни!

Проспівай поспівку: першу фразу — запитально, другу — з інтонацією відповіді.

Подивися, як записано поспівку нотами.

Який запис більш зручний?

Кап, кап,   кап-кап, кап —   звід-ки піс-ня   ли- не?

Кап, кап,   кап-кап, кап —   ка- па-ють крап-   ли- ни!

Музику записують нотами на нотному стані.

Послухай і розучи пісню. Про що у ній ідеться?
Що у природі нагадує про наближення весни?

ОЙ МИNUЛА ВЖЕ ЗИМА

Українська народна пісня

1. Ой минула вже зима,
снігу, льоду вже нема.
Ой нема, ой нема,
снігу, льоду вже нема. } *Двічі*
2. Прилетіли журавлі
й соловеєчки малі.
Ой малі, ой малі,
соловеєчки малі. } *Двічі*
3. Лугом квіти вже цвітуть,
вівці травку вже пасуть.
Ой пасуть, ой пасуть, } *Двічі*
вівці травку вже пасуть.
4. Всі веснянку співаймо,
весну-красну вітаймо!
Вітаймо, вітаймо,
весну-красну вітаймо! } *Двічі*

Попрацюймо разом!

Розподіліться на дві групи. Виконайте пісню, позначаючи на шумових інструментах:

1 група – музичний пульс

2 група – ритм пісні

МЕЛОДІЯ — ДУША МУЗИКИ

Прочитай вірш. Про який елемент музичної мови у ньому йдеться? Розв'яжи ребус і дізнайся називу цього елемента.

У мові музики завжди
її впізнати зможеш ти.
Митці вбачають саме в ній,
утілення думок і мрій.

Їй не живеться ані дня
без танцю, маршу,
а в піснях
вона — супутниця вірша...
Вона — це музики душа.

Вислови свою думку, чому мелодію називають душою музики.

Словничок

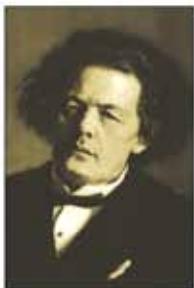
Мелодія — одноголосна музична «думка», найважливіший елемент музичної мови.

Антон Рубінштейн. «Мелодія»

Мелодія — найвиразніший елемент музичної мови. Саме вона визначає характер музики.

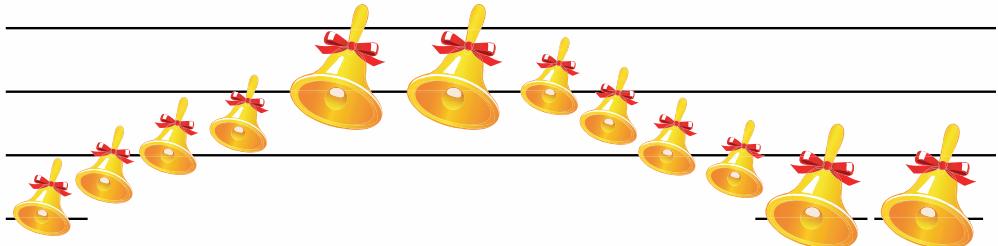
Інколи мелодія навіть дає називу твору. П'єсу під назвою «Мелодія» написав російський композитор **Антон Рубінштейн**.

Послухай п'єсу. Чи можна наспівати її мелодію? Яка вона: плавна, співуча, гнучка, протяжна? Що, на твою думку, виражає мелодія?

Проспівай поспівку за схемою.

Вго-ру пі- дій-	май- ся	та у- низ спу-	скай- ся.
-----------------	---------	----------------	-----------

Покажи рукою, як рухається мелодія: вгору, вниз, на одній висоті (горизонтально), хвилеподібно.

Мелодія складається зі звуків різної висоти і тривалості. Вона буває:

висхідна

низхідна

горизонтальна

хвилеподібна

Послухай і розучи пісню. Про що вона?
Проспівай мелодію плавно й протяжно, ніби тягнеш за голкою довгу ниточку.

ВИШИВАНКА

Музика В. Верменича, слова М. Сингаївського

1. Ми своїми вправними руками вишиваем рушничок для мами, щоб на свято маму привітати, нашу радість їй подарувати.
2. Є на ньому півники святкові, є на ньому квіти малинові, щоб на свято маму привітати, нашу радість їй подарувати.
3. Синя нитка — птиці прилітають, а червона — квіти розцвітають, щоб на свято маму привітати, нашу радість їй подарувати.
4. Листя вишиваем зеленаве, сонце вишиваемо ласкаве, щоб на свято маму привітати, нашу радість їй подарувати.

Виконай пісню у музичному супроводі. Яке виконання виразніше — з акомпанементом чи без нього?

У музичних творах мелодія звичайно звучить в супроводі. Музичний супровід називається **акомпанементом**.

Попрацюймо разом!

Прочитайте назви творів. Подумайте, якою буде їхня музика. Послухайте п'єси.

Роберт Шуман. «Перша втрата»

Самуїл Майкапар. «Роздуми»

Наспівайте мелодії п'єс. Що станеться, якщо з музики зникне мелодія, а залишиться лише супровід?

СІМ СЕСТРИЦЬ-ТРУДІВНИЦЬ

Роберт Шуман. «Мелодія»

Послухай музичну п'єсу. Чому вона має таку назву? З чого складається мелодія? Як її записують?

Послухай казку, стежачи за текстом. Додавай замість зображенень нот їхні назви (виділені склади).

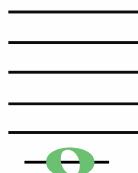
Не за горами крутими,
не за ріками стрімкими,
в недалекій стороні,
у музичній царині
возвели колись
старанно
диво-замок.

Нотним станом
називають
цей казковий
замок
п'ятиповерховий.

Мешкають у замку тім
сестри. Їх, відомо, сім.
Знають всі,
що ті сестри —
неутомні трудівниці.
Є в них справи і турботи,
є і назва: звуть їх ноти.

Щоб про них все краще знати,
треба казку прочитати.

«ДОбрій ранок!
Здрастуй, Сонце!» —
старша відчиня віконце.
І — до справи. Зна будь-хто:
Гарна господиня **О**.

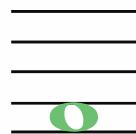
РЕмесло, що знає друга, —
добирати від недуги
хміль, любисток чи чебрець.
Всім порадить нота **О**.

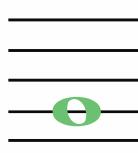
МІж ялинок у ліси
йде на пошуки краси
нота, третя із семи.
Ліс віта:
«Добридень, **О** !»

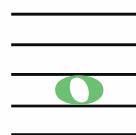
ФАНтастична і чарівна,
ніби польова царівна,
коли крила ніч звива,
йде в лани безмежні **О**.

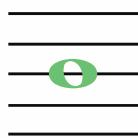
«СОЛЬ» напише замість «сіль»,
бо не знає букв усіх:
ще граматики пароль
не розкрила нота **О**.

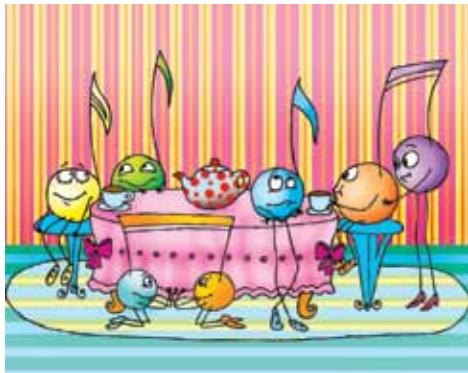

ЛЯльку колихає шоста:
бо бракує ноті зросту,
щоб іти в ліси й поля.
Ось яка пустунка **О**.

СІрий день барвистим вмить
вміє ця сестра зробить,
бо найкращі фарби всі —
у найменшої, у **О** !

Ввечері у Нотнім стані,
у світлиці гарно вбраній,
ноти сходяться юрбою
і приносять із собою
дивні спогади про день,
низку звуків і пісень,
і співають разом всі:
до, ре, мі, фа, соль, ля, сі.

А про що розповідають,
нам про те сказати мають
чарівні музичні звуки
і музик майстерні руки.

Скажи, навіщо потрібні ноти?
Назві усі ноти. Послухай, як вони звучать.

Попрацюймо разом!

Розгляньте нотний запис. Проспівайте гаму від ноти ДО у висхідному та низхідному русі. Показуйте рукою рух мелодії.

До, ре, мі, фа, соль, ля, сі, до.

Словничок

Гама — послідовність звуків від ноти до її повторення. Наприклад:

до, ре, мі, фа, соль, ля, сі, до;
ре, мі, фа, соль, ля, сі, до, ре.

Гами бувають **висхідні** та **низхідні**.

Послухай пісню. Чого вона навчає школярів?

ДО, РЕ, МІ, ФА, СОЛЬ...

Музика А. Острівського, слова З. Петрової,
переклад О. Лобової

1. Щоб співу научитися,
потрібно не лінитися.
І щоб урок пройшов в нас
недарма,
ми будемо старанними,
уважними, слухняними
і вивчимо всі ноти, зокрема:

Приспів:

До, ре, мі, фа, соль, ля, сі, до.
До, сі, ля, соль, фа, мі, ре, до.

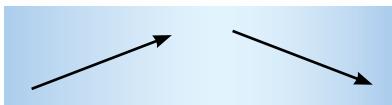
2. У зошитах всі ноти ми
напишемо рядочками,
завчимо, щоб ніхто не забував.
Ми будемо старанними,
уважними, слухняними,
щоб кожний з нас
гарненько заспівав:

Приспів:

До, ре, мі, фа, соль, ля, сі, до.
До, сі, ля, соль, фа, мі, ре, до.

Розучи пісню. Правильно обери табличку та покази рукою, як рухається мелодія у приспіві.

РИТМИ ТА МЕЛОДІЇ ВЕСНИ

Прочитай текст. Подумай, чому весна надихає на творчість митців.

Весна — чарівний час пробудження природи, оспіваний у мистецтві. Художники пензлем відтворюють весняну красу у своїх картинах.

Видатний український поет **Тарас Шевченко** присвятив цій порі року чудові рядки:

Встала й весна, чорну землю
сонну розбудила,
уквітчала її рястом,
барвінком укрила;
і на полі жайворонок,
соловейко в гаї
землю, убрану весною,
вранці зустрічають.

Весна надихає на творчість і музикантів. Український композитор **Михайло Степаненко** передав пробудження весняної природи у п'єсі «Перший пролісок», а російський композитор **Петро Чайковський** — у творі «Пісня жайворонка».

Послухай п'єси без оголошення назв. Чи можна їх розпізнати?

Які інтонації передають ніжність першої весняної квітки та дзвінку пісню жайворонка?

Чи відомі тобі інші музичні п'єси, пісні, вірші та картини, присвячені весні?

Розглянь репродукцію картини Ісаака Левітана «Весна в Італії». Порівняй її характер з настроєм творів М. Степаненка та П. Чайковського.

I. Левітан. Весна в Італії

Прочитай вірш. Проплескай поспівку у ритмі вальсу за схемою.

Лине пісня голосна —
наближається весна.
Ясне сонечко, світи,
сонну землю розбуди.

♪ ♪	♪	♪	♪ ♪	♪	♪
-----	---	---	-----	---	---

Ли- не

піс-

ня

го- лос-

на...

Спробуй скласти за віршем пісеньку та проспівай її. Чи знаєш ти, якими піснями закликають весну?

Послухай і розучи пісню. Про що у ній ідеться?

А ВЖЕ КРАСНЕ СОНЕЧКО

Музика П. Козицького, слова О. Олеся

1. А вже красне сонечко
припекло, припекло,
ясно щире золото
розлило, розлило.
2. На вулиці струмені
воркотять, воркотять,
журавлі курликають
та летять, та летять.
3. Засиніли проліски
у ліску, у ліску,
швидко буде землењка
вся в вінку, вся в вінку.
4. Ой сонечку-батечку,
догоди, догоди,
а ти, земле-матінко,
уроди, уроди!

Виконай пісню з оплесками або рухами. Подумай, чому інша назва цього твору «Веснянка».

Виконай до пісні завдання на вибір:

- склади текст ще одного куплета;
- придумай танець-хоровод;
- виконай малюнок або аплікацію.

Словничок

Веснянки — пісні, пов'язані з приходом весни і початком польових робіт.

Зустріч весни є старовинним народним обрядом.

Прочитай казку, замінюючи нотні знаки складами. Придумай продовження казки.

ВЕСНЯНА КАЗКА

Якось погуло сонечко на землю та й всміхнулося ра: річка тече ж зелених берегів, країна квітує, навіть нькі канці на ріжках виблискують срібстими пошками. Радіє земля сонячному пронню.

Та раптом — по ріло небо, дмухнув вітє ць. щ наближається: «Розкривайте скоріш пара-ки!»

Заспе чалися сонце і щ, хто з них землі миліший...

Уважно прислухайся до мелодій і ритмів весни: дзюрчання струмочків, дощових краплин, пташиного співу... Передай свої враження у вірші, малюнку або мелодії.

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1 Розглянь малюнки. Розподіли звуки на шумові та музичні.

2 Назвій зображені музичні інструменти. Який з них шумовий?

3 Пригадай музичні твори:

«Зимою»

«Гра на бубні»

«Бабак»

«Пісня жайворонка»

«Мелодія»

«Вишиванка»

«Крапельки»

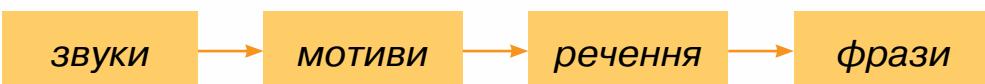
«Весняні передзвонини»

Розподіли їх на вокальні й інструментальні.

Назвій авторів інструментальних п'єс.

4 Чим схожі музична та розмовна мови: побудовою, чергуванням наголосів і ненаголосів складів, інтонаціями?

5 Чи правильно відображені на схемі побудову музичної мови? Які таблиці слід поміняти місцями?

6 Покажи, як будується музична мова, на прикладі поспівки або пісні (на вибір).

7

Спробуй передати голосом інтонації запитальні та окличні, кування зозулі та співу півника:

ХТО ІДЕ?

Я ІДУ!

КУ-КУ

КУ-КУ-РІ-КУ

8

Що таке мелодія? Вибери правильне визначення:

послідовність звуків
різної висоти та тривалості

послідовність звуків
різної тривалості

9

Проплескай ритм, називаючи склади.

J	$\text{J} \text{ J}$	J	J	$\text{J} \text{ J}$	$\text{J} \text{ J}$	J	J
------------	----------------------	------------	------------	----------------------	----------------------	------------	------------

Дон, ді- лі, дон, дон. Ді- лі, ді- лі, дон!

10

Пригадай пісні за малюнками. Виконай пісню на вибір. Проплескай її ритм та покажи рукою рух мелодії.

БРАТИ-ЛАДИ

Прочитай казку. Чому братів назвали ладами?

Давним-давно до країни чарівних звуків прийшли два брати — Мажор і Мінор.

Вони були дуже різні. Мажор — стрункий усміхнений парубок з пшеничним волоссям, а Мінор — могутній чорнявий легінь з м'яким голосом і сумними очима. Але брати були і схожі — однакові за віком, зростом, обидва дуже вправні в роботі.

Так гарно все у них виходило, що їх назвали ладами.

З приходом братів усі музичні звуки зажили дружно та злагоджено. Одні гуртувалися біля Мажору та ставали світлими, бадьюрими, яскравими — мажорними.

Інші звуки юрмилися навколо Мінору та ставали мінорними — тьмяними, задумливими та мрійливими.

Потоваришувала з братами-ладами й Мелодія. Так дружать вони й досі.

Знайди у тексті ознаки мажорного та мінорного звучання.

Людвіг ван Бетховен. «Весело. Сумно»

Пригадай твір німецького композитора. Скільки у п'єсі частин? Яка з них мажорна, а яка мінорна? Поміркуй, яка схема відповідає ладовій побудові твору:

мажор

мінор

мажор

мінор

мажор

Послухай, як звучать мажорна та мінорна гами. Виконай їх на склад ЛЯ або називаючи ноти.

По звуках ладу піднімись
і знов до тоніки вернись.
До, ре, мі, фа, соль, ля, сі, до,
до, сі, ля, соль, фа, мі, ре, до.

Проспівай поспівку від ноти ДО в мажорі та мінорі.

Словничок

Лад — злагоджене поєднання звуків різної висоти. Головні музичні лади:

- **мажор** (світлий, бадьюний, яскравий);
- **мінор** (тъмяний, задумливий, мрійливий).

Перший, найстійкіший звук ладу та відповідної гами називається **тонікою**.

Послухай пісні українського композитора Аркадія Філіпенка. Визнач лад кожного твору.

ЗАЦВІЛА В ДОЛИНІ

Музика А. Філіпенка, слова Т. Шевченка

1. Зацвіла в долині
червона калина,
ніби засміялась
дівчина-дитина.
2. Любо, любо стало,
пташечка зраділа,
пташечка зраділа
і зашебетала.
3. Почула дівчина
і в білій свитині
з біленької хати
вийшла погуляти.

СОЛОВЕЙКО

Музика А. Філіпенка, слова Г. Бойка

1. Соловейко навесні, навесні,
сипле пісні голосні, голосні:
тъох, тъох, тъох, тіу, тіу, тъох! (Двічі)
2. Соловейку, щебечи, щебечи,
мене співам научи, научи.
Тъох, тъох, тъох, тіу, тіу, тъох! (Двічі)
3. Заспіваєм ми удвох, ми удвох,
починаєм тіу, тъох, тіу, тъох,
тъох, тъох, тъох, тіу, тіу, тъох! (Двічі)

Розучи одну з двох пісень (на вибір) і виконай її. Що виражає та зображає музика? Передай її характер рухами рук.

Роберт Шуман. «Веселий селянин», «Сміливий вершник»

Використовуючи різні музичні лади, композитор **Роберт Шуман** створив виразні звукові «портрети».

От наспівує веселу пісеньку селянин. Мабуть, закінчив роботу і тепер може відпочити. А от мчить на коні вершник, поспішає крізь негоду у важливих справах...

Передати безтурботний і напруженій характери музики композитору допомогли мажорний і мінорний лади.

Послухай музичні твори. Порівняй їхні характери і настрої. У якому ладі написано кожну п'есу?

Уважно вслухайся у музику, що звучить навколо. Зазначай, який характер вона має, про що розповідає слухачам.

Спробуй розрізняти мажорну і мінорну музику.

В ЦАРИНІ ГУЧНО-ТИХОЇ луни

Прочитай вірш. Про яке таємниче диво у ньому йдеться? Додай останнє слово.

Живе таємне диво на землі —
у горах велетенських і малих,
у замку, до якого років сто,
а може й більш,
не потрапляв ніхто.

Або у лісі в ту спокійну мить,
коли в німтиша
лагідно бринить,
а ще — біля ставкової води,
що тиха і задумлива завжди.

Те диво крик чи голосну розмову
тихенько вдалині повторить знову.
Живе таємне диво з давнини
в царині гучно-тихої ... !

Про яку властивість музичних звуків нагадав тобі
вірш?

Чи важливу роль відіграє у музиці гучність (сила)
звучання?

Склади слово і дізнаєшся, як називають гучність
музичного звучання.

	И					A
--	---	--	--	--	--	---

Словничок

Динаміка — сила, гучність музичного звучання. Вона є важливим елементом музичної мови. Динаміку позначають особливими знаками:

<i>f</i>	форте	голосно
<i>ff</i>	фортисимо	дуже голосно
<i>p</i>	піано	тихо
<i>pp</i>	піанісімо	дуже тихо

Самуїл Майкапар. «Луна в горах»

Чи знаєш ти, як звучить луна у горах? Чарівність її відлуння передав у музиці **Самуїл Майкапар**.

За допомогою гучного та тихого звучання композитор зобразив інтонацію оклику та його далекої луни.

Яка музична мова твору? Що в ній головне: виражальність чи зображенальність?

Покажи динамічний розвиток музики рухами рук: *гучно* — руки вгору, *тихо* — руки вниз.

На якому інструменті виконується п'еса «Луна в горах»?

Чи знаєш ти, яку спільну назву мають піаніно та рояль? Поясни, чому ці інструменти називаються *фортепіано*.

Прочитай вірш. Які рядки слід промовляти гучно, а які — тихо?

ГРА В СЛОВА

Музика І. Асєєва, слова А. Барто

1. Скажи гучніше
слово «грім» —
лунає слово,
наче грім!

2. Позви тихенько
мишенят —
вони ледь-ледь
зашурхотять.

Послухай пісеньку. Передай у читанні вірша або співі динамічний розвиток за схемами:

1-й куплет —
поступово гучніше
(крещендо)

2-й куплет —
поступово тихіше
(димінуендо)

Послухай і розучи пісню. Знайди слова, якими відрізняються приспіви.

ПОГРАЄМО В ЛУНУ

Музика Б. Савельєва, слова М. Пляцковського*,
переклад О. Лобової

1. Ви тільки уявіть-но:
навколо — сиві гори,
під ними, доки видно,
безмежній простори.
Можливо, за горою
луна мене почує.
«Луна, пограй зі мною!» —
у захваті кричу я.

* Подано скорочено.

Приспів:

А всі, хто у цій залі,
повторюйте за мною —
хай пісня лине далі
барвистою луною:
Лу! На! Лу-лу-лу!
На-на-на!

2. Ви тільки уявіть-но:
себе у лісі темнім.
куди іти — не видно,
шукати шлях — даремно.
Що треба тут робити
і як знайти дорогу?
Найкраще — не губитись
і кликати допомогу.

Приспів:

А всі, хто у цій залі,
повторюйте за мною —
хай пісня лине далі
барвистою луною:
А! У! А-а-а! У-у-у!

Виконуй пісню, зображену інтонації луни у приспівах.

Пограйте у музичну луну різним складом:

учитель — клас

учень — клас

учень — учень

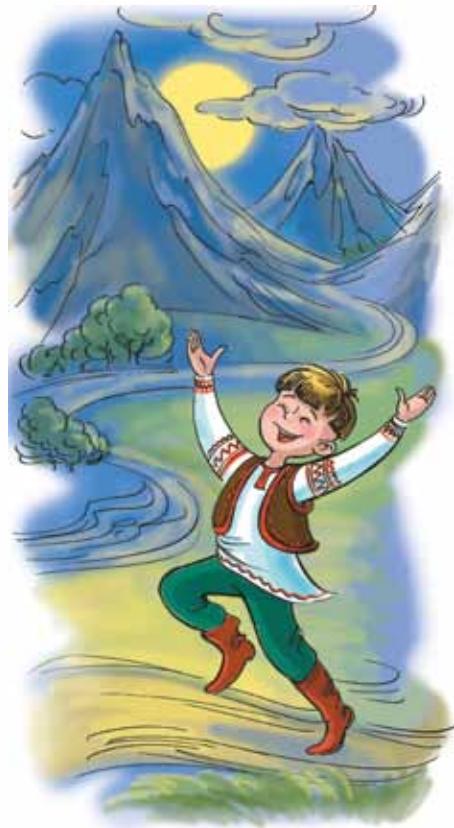

Простеж за гучністю звуків навколо. Поміркуй,
де можна спостерігати поступові зміни гучності:

p   <<
КРЕЩЕНДО

f

p >> **pp**
ДИМИНУЕНДО

ПОВІЛЬНО — ШВИДКО

Розглянь малюнки. Які музичні твори вони тобі нагадали?
Чи можна сказати, що ці твори передають рух?

Пригадай, як звучить музика у цих творах: повільно, помірно чи швидко? Чому композитори передали рух саме такими темпами?

Михайло Глинка. «Попутна пісня»

Російський композитор **Михайло Глинка** народився понад 200 років тому.

У ті часи потяг був рідкістю, а поїздка на ньому вважалася дивовижною пригодою. Рух поїзда та враження пасажирів від подорожі залізницею композитор відобразив у творі під назвою «Попутна пісня».

Послухай твір. Що зображає та виражає музика? Який темп обрав композитор? Чому? Чи можна передати рух поїзда повільним темпом?

Потяг. *Музична скринька-карусель*

Словничок

Темп — швидкість руху музики.

Темпи бувають повільні, помірні та швидкі.

Це цікаво знати!

У музичних творах темп позначають словами або цифрами.

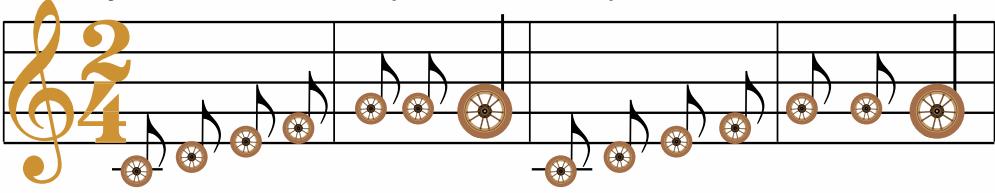
Правильно розрахувати та витримати темп допомагає спеціальний пристрій — метроном. Він тихенько цокає, відбиваючи заданий темп.

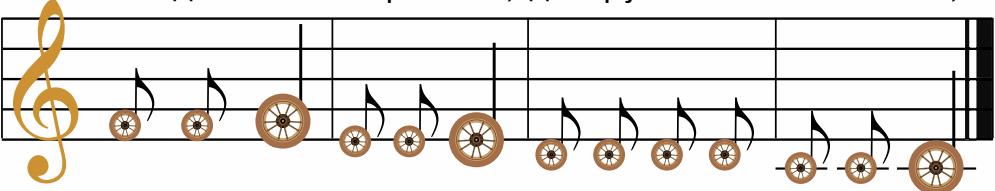
Розучи пісеньку за допомогою нот-коліщат. Покажи рукою, як рухається мелодія.

ЇДЕ ПОТЯГ...

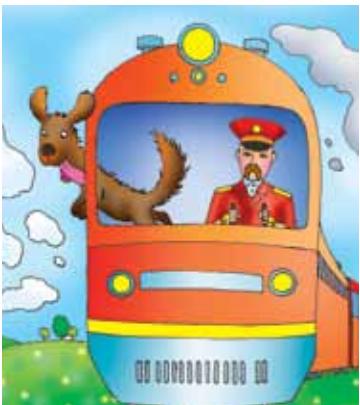
Музика і слова Г. Ернесакса, переклад О. Лобової

Ї- де по-тяг че-рез ліс, дві тру- би і сто ко- ліс,

дві тру- би, сто ко- ліс, пес ру-дий в ка- бі- ну вліз.

Їде потяг через ліс,
дві труби і сто коліс,
дві труби, сто коліс,
пес рудий в кабіну вліз.

Уяви, як рухається потяг. Пере- дай співом поступове прискорен-ня та уповільнення руху.

Послухай і розучи пісню. Останні два рядки кожного куплета повторюй двічі. Обери темп, який найбільше підходить до цього музичного твору.

СІЙСЯ, СІЙСЯ, ДОЩИКУ

Музика М. Катрички, слова В. Кленца

1. Сійся, сійся, дощику,
сійся на жита —
хай могутній колос
в полі вироста.
2. Сійся, сійся, дощику,
сійся на пшеницю —
хай нас тішать завжди
білі паляници.
3. Сійся, сійся, дощику,
сійся на овес —
хай багатим буде
урожай увесь.

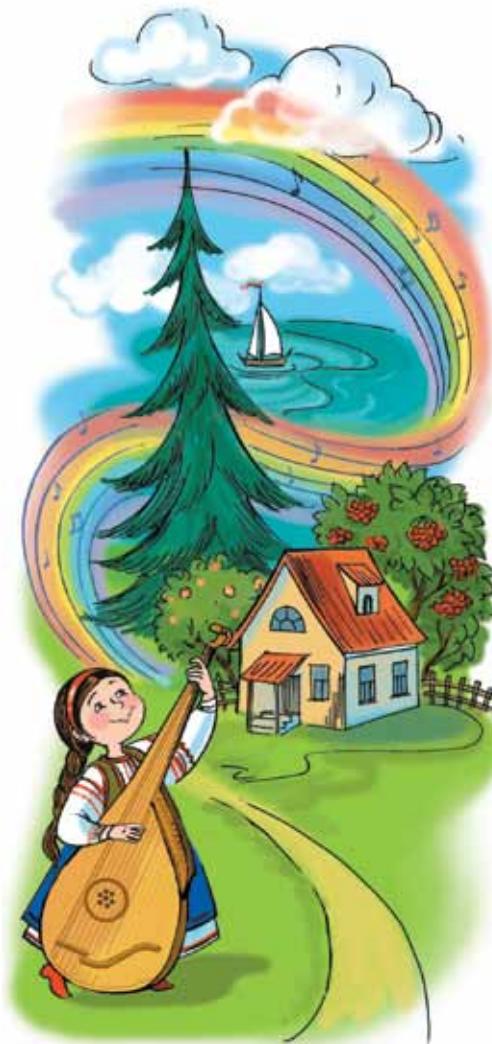
Чи доречно змінювати темп у різних куплетах?
Склади танцювальну композицію за змістом пісні.
Чи схожа вона на народну веснянку?

ЧАРІВНІ БАРВИ МУЗИКИ

Прочитай вірш. Знайди у ньому назви кольорів.

Усю земну кулю з підлоги до стелі
майстерно забарвили руки веселі!

Зеленою фарбою —
ліс біля річки:
яскравою — хвою
красуні-смерічки,
прозорою,
світло-зеленою — воду,
смарагдом — гілки
під дощем у негоду.

Блакитною — дзвоники,
вміті росою,
безмежну морську
далечінь — бірюзою,
а кольором синім,
м'яким і глибоким —
нічні візерунки
у небі високім.

Неначе коралами —
грона калини,
червоними стрічками —
коси дівчини,
троянди — рожевим,
а ще — пурпуровим.
Ці барви усім нам
знайомі чудово!

Від рідної хати, від твого віконця
до дивного жовтогарячого сонця
планеті усій розфарбовує шати
природа — творець і художник завзятий.

Завжди пам'ятай, що у звуках музичних
також сяють фарби, та фарби незвичні.
Вони звуться тембри. Їх той розуміє,
хто музику чути і слухати вміє.

Як називається забарвлення музичних звуків?

Попрацюймо разом!

Прочитайте текст. Спробуйте відповісти на поставлені запитання.

Чи знаєш ти, що таке тембр? Чому його порівнюють з живописними барвами?

У перекладі з французької **темпер** означає *мітка, розпізнавальний знак*.

У кожного музичного інструменту — свій особливий тембр. Тому ти ніколи не сплутаєш звучання барабана та сурми, скрипки і сопілки, бандури й рояля.

Як розрізнати звучання згаданих музичних інструментів? Опишіть їхні тембри, використовуючи слова-підказки:

дзвінкий,
бліскучий,
урочистий

ніжний,
м'який,
оксамитовий

задумливий,
таємничий,
загадковий

Забарвлення звучання називається **тембром**. Кожний музичний інструмент має свій неповторний тембр.

Сергій Прокоф'єв. Симфонічна казка «Петрик і вовк»

Композитор **Сергій Прокоф'єв** написав для дітей казку «Петрик і вовк». Вона зрозуміла слухачам усього світу, бо написана мовою музики. А «розвідає» її симфонічний оркестр!

У казці кілька дійових осіб: хлопчик Петрик, дідусь, кішка, пташка, качка, хоробрі мисливці та, звичайно, величезний сірий вовк. Кожному персонажу відповідає звучання певних музичних інструментів.

Петрика змальовують співучі голоси струнних інструментів: скрипок, альта і віолончелі.

СКРИПКИ

АЛЬТ

ВІОЛОНЧЕЛЬ

Веселе щебетання пташки зображує флейта. Незграбну ходу качки — гобой. А м'які рухи граціозної кішки — кларнет.

ФЛЕЙТА

ГОБОЙ

КЛАРНЕТ

Появу дідуся супроводжує буркотливий фагот, а мисливців — ударні інструменти: великий барабан і литаври.

ФАГОТ

БАРАБАН

ЛИТАВРИ

А величезного сірого вовка зображення звучання трьох валторн!

ВАЛТОРНИ

Уважно слухай музику — і симфонічний оркестр розповість тобі, що сталося з хлопчиком Петриком та його друзями.

Послухай твір. Простеж, як звучать і розвиваються музичні теми казкових персонажів.

Чому композитор залучив до виконання казки симфонічний оркестр, а не один інstrument?

Яку роль відіграє у музиці тембровий розвиток?

Послухай пісню. Про що у ній розповідається?
Спробуй уявити різnobарв'я природи.

РІЗНІ БАРВИ У ПРИРОДІ

Музика і слова Н. Рубальської

1. Коли захочемо намалювати картину незвичайної краси, розглянемо ми у природі барви й позичимо найкращі кольори.

Пропливає срібна рибка у воді,
і курличуть в небі сірі журавлі.
Полуничка червоніє у траві,
як чудово, що є різні кольори.

2. Багато барв у рідної природи,
і дружать між собою всі вони.
З'єднавшись у барвистім хороводі,
красу дарують матінці-землі.

Кумкає зелена жабка на лужку,
бавить зір лілея біла у ставку.
Розсипає нічка зорі золоті,
як чудово, що є різні кольори.

Розучи пісню. Виразно виконай її у супроводі шумового інструмента (за вибором):

БАРАБАН БУБОН ЛОЖКИ ТРИКУТНИК МАРАКАСИ

Розглянь репродукцію картини Станіслава Жуковського «Весна в лісі». Уяви звуки лісу.

С. Жуковський. Весна в лісі

Попрацюймо разом!

Прочитайте текст. Які лісові звуки у ньому згадані?

Прокинулось ясне сонечко, поглянуло на ліс. І ліс пробудився під його теплим промінням.

Ледъ-ледъ війнув вітерець: ...

Озвалося-зашелестіло листячко на деревах: ...

Прокинувся дятел і весело забарабанив по стовбуру: «Доброго ранку! Доброго ранку!» ...

«Привіт! Привіт!» — озвалася зозуля з гаю: ...

Розподілтесь на групи та оберіть звуки лісової музики: шум вітру, шелестіння листя ...

Слухайте текст і зображені відповідні звуки.

Продовжуйте розповідь про інші звуки лісової музики, передаючи їх голосом.

КАЗКОВІ ТЕМБРИ ГОЛОСІВ

Пригадай казку за поданим початком.

Розглянь фото. Яку казкову оперу воно нагадує?

Була собі коза, а у неї семеро козенят. Кожного дня ходила коза в ліс по їжу. Сама піде, а діткам накаже ні-кому дверей не відчиняти.

Повернеться коза, постукає й заспіває:

— Ой ви, діточки, козеняточка!
Відімкнітесь, відчинітесь!
Ваша мати прийшла,
молока принесла...

Розкажи, як розпізнали козенята Козу та Вовка. Які голоси цих персонажів в опері Маріана Ковалля «Вовк та семеро козенят»?

Це цікаво знати!

Голоси людей, як і музичні інструменти, також мають свій тембр. Саме він допомагає нам впізнавати знайомих під час розмов по телефону.

Кирило Стеценко. Дитяча опера «Лисичка, Котик і Півник»

Український композитор **Кирило Стеценко** написав для дітей оперу за українською народною казкою «Лисичка, Котик і Півник».

Дія опери розгортається на сцені, а кожна дійова особа не говорить, а співає. Головних героїв опери легко впізнати за голосами. Чому? Тому, що кожний співочий голос має особливий тембр.

Пригадай українську народну казку «Лисичка, Котик і Півник».

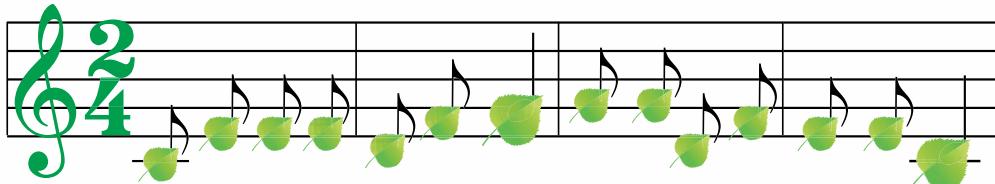
Послухай фрагменти з опери. Розкажи про тембри співочих голосів.

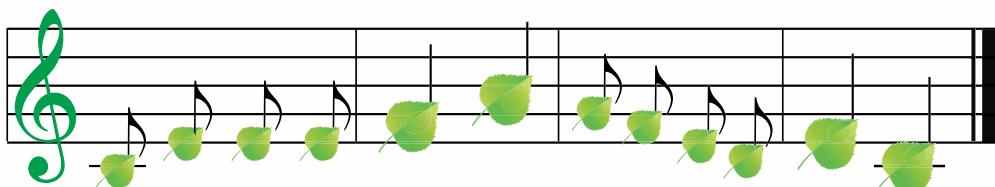
Розучи поспівку-загадку. Про кого у ній ідеться?
Чи можна впізнати цю пташку за голосом?

У ВЕСНЯНОМУ ЛІСКУ

Поспівка

1. У вес-ня-но- му ліс- ку чу- ти ра- діс- не «Ку- ку!»

Чий то го- ло- со- чок- зве-се-ля лі- со- чок?

2. Хто це знову на суку
заспівав «Ку-ку!», «Ку-ку!».
Хто це: звір, мурашка
чи сіренька пташка?

Знайди у мелодії пісеньку зозулі.
Придумай свій варіант цієї зобра-
жальної інтонації.

Попрацюймо разом!

Послухайте п'есу Миколи Сільван-
ського «Пташка і кицька».

Чи можна розпізнати її персона-
жів за звучанням? Слухайте музи-
ку й зображайте пташку та кішку
рухами.

Послухай пісню. Якій порі року вона присвячена?
Чому має таку назву?

ВЕСНЯНКА

Музика *M. Ведмедері*, слова *K. Перелісної*

1. Виграва сопілонька
у ліску, у ліску,
красується землењка
у вінку, у вінку.

А у полі житечка
оксамит, оксамит,
а над полем — сонечко
і блакить, і блакить.

2. І мов легкі човники
на морях, на морях
пливуть білі хмароньки
в небесах, в небесах.

І на річці хвилечка,
мов жива, мов жива,
а в лісі сопілонька
виграва, виграва.

Розучи мелодію, проплескуючи музичний пульс.
Виконуй пісню легко та прозоро, у ритмічному су-
проводі маракас, трикутника та бубна.

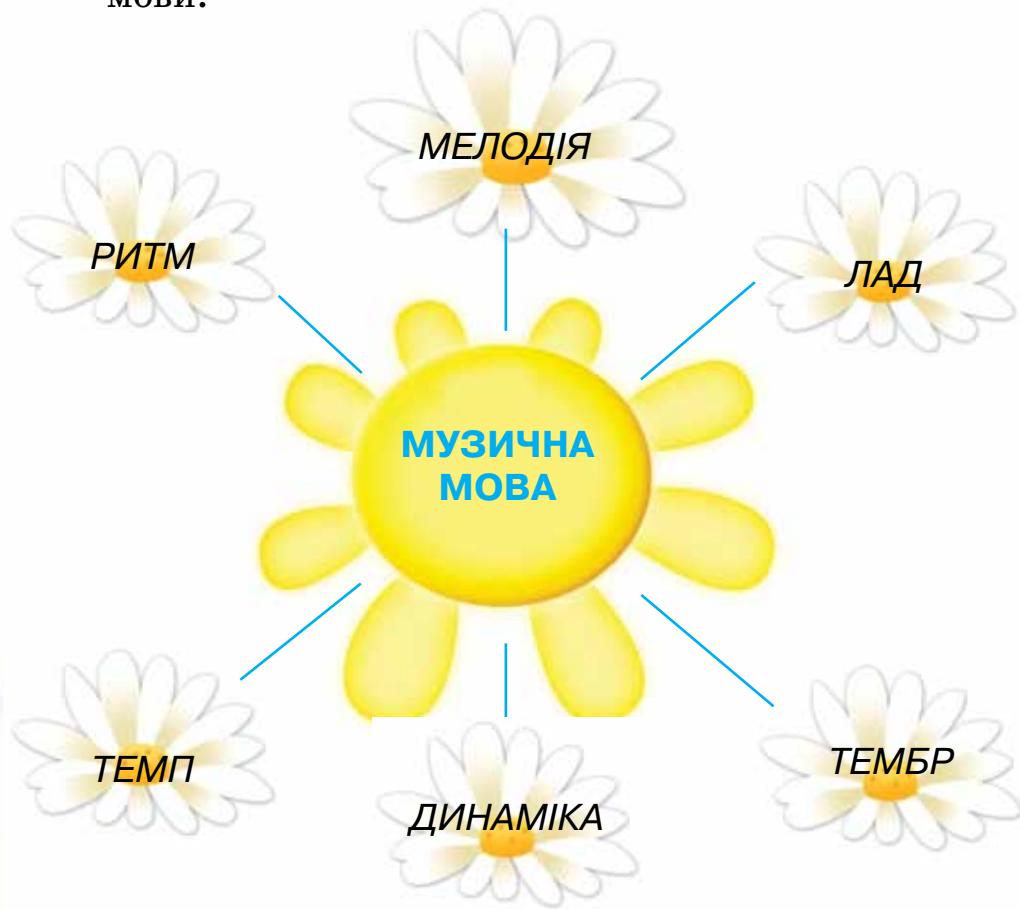

Проведи з рідними чи друзями гру «Упізнай мене». Стань спиною до гурту і спробуй за тембром голосу визначити, хто проспівав *Ку-ку* або сказав: *Упізнай мене*.

ЯК РОЗВИВАЄТЬСЯ МУЗИКА

Розглянь схему. Назвій основні елементи музичної мови.

Розкажи про значення різних засобів виразності у музичному творі. Чи можуть вони змінюватися, розвиватися?

Основні **елементи музичної мови** — мелодія, ритм, лад, темп, тембр, динаміка. Усі вони надають музиці виразності.

Гопак. Український народний танець

Гопак — український народний танець. Його музика весела, енергійна, запальна.

Назва танцю походить від слова «Гоп!», яке вигукують танцюристи.

Опиши характер музики. Як вона змінюється протягом твору? Які елементи музичної мови набувають найбільшого розвитку?

Передай темповий розвиток гопака плесканням або танцювальними рухами.

Словничок

Розвиток музики — це різноманітні зміни, які відбуваються у музиці твору.

Розвиток буває: *мелодичний, ритмічний, ладовий, динамічний, темповий, тембрений тощо.*

Послухай пісню. Проспівай її мелодію, перший рядок повторюй двічі.

ОЙ ЄСТЬ В ЛІСІ КАЛИНА

Українська народна пісня

1. Ой єсть в лісі калина,
калина, калина,
комарики-дзюбрики, калина.
2. Там дівчина стояла,
стояла, стояла,
комарики-дзюбрики, стояла.
3. Цвіт-калину ламала,
ламала, ламала,
комарики-дзюбрики, ламала.
4. Та в пучечки в'язала,
в'язала, в'язала,
комарики-дзюбрики, в'язала.

Юрій Щуровський. Варіації на тему української народної пісні «Ой єсть в лісі калина»

Український композитор **Юрій Щуровський** написав твір на тему пісні «Ой єсть в лісі калина». У ньому пісенна мелодія звучить кілька разів, проте щоразу — поновому.

Такий музичний твір називається *варіаціями*. Скільки разів змінюється тема — стільки й варіацій.

Послухай твір. Спробуй визначити, скільки у ньому варіацій. Які елементи пісні змінюються та розвиваються у варіаціях?

Прочитай текст пісні. Про що у ній розповідається? Якими настроями та почуттями сповнено пісню?

КУЩ КАЛИНИ

Музика і слова В. Гребенюка

1. Посадила матінка кущ калини —
хай завжди до хатоньки щастя плине.
Не зламали й гілочки її діти,
і живуть щасливенько всі на світі. } *Двічі*

2. Справдилося ниноньки це повір'я,
що прилине щастячко на подвір'я.
Де росте калинонъка, виростає — } *Двічі*
той ніколи горенька не стрічає.

Розучи пісню та виразно виконай її. Подумай, як можна урізноманітнити виконання пісні.

Уважно послухай свої улюблени музичні твори. Спробуй визначити, як розвивається музика. Які елементи музичної мови змінюються найбільше?

ЗВІДКИ МУЗИКА ПРИЙШЛА

Розглянь чарівну квітку мистецтв.
Які види мистецтв представлено на її пелюстках?

Розкажи, що ти знаєш про музичне мистецтво.

Це цікаво знати!

Слово *музика* прийшло до нас із Стародавньої Греції. У грецьких міфах і легендах живуть дев'ять муз — покровительок наук і мистецтв.

Прочитай вірш. Подумай, звідки музика «приходить» до людини.

А звідки музика прийшла?
Можливо, джміль або бджола
зібрали звуки у садку
в кущах калини і бузку?

Чи може вітер-пустунець
промчав по світу навпростеъць,
а гуркіт хвиль і шум дощів
перетворив на гру та спів?

А, може, музику привіз
веселий потяг: сто коліс
її вплели за звуком звук
у свій ритмічний перестук?

З високих гір в пухких хмарках,
із голубих озер-дзеркал,
з сріблястих снігових рівнин,
з квітучих сонячних долин,
з вузьких стежинок польових,
з дзвінких краплинок дощових
чи із дубового дупла...
Тож звідки музика прийшла?

Знайди у вірші описи звуків навколошнього світу.
Пригадай, у яких творах ці звуки перетворилися
на музику.

Розглянь схему. Пригадай музичні твори за малюнками. Розкажи, що може передавати музика.

ПОРТРЕТ І ХАРАКТЕР
ЛЮДИНИ

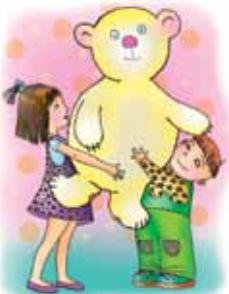
СВІТ КАЗОК
ТА ІГРАШКОК

ЗВУКИ
НАВКОЛИШНЬОГО
СВІТУ

ЖИТТЄВІ
ПОДІЇ

НАСТРОЇ
ТА ПОЧУТТЯ

КАРТИНИ
ПРИРОДИ

Едвард Гріг. «У печері гірського короля»

Норвезький композитор **Едвард Гріг** передав у своїх творах чарівність народних легенд і казок.

Таємничістю сповнений твір «У печері гірського короля». Завдяки майстерному розвитку музичної мови композитор змальовує виразну та яскраву звукову картину.

Послухай музику. Розкажи про свої враження. Обери табличку, що відповідає динамічному розвитку твору:

КРЕЩЕНДО

ДИМИНУЕНДО

У печері гірського короля. Малюнок А. Васильєвої

Розглянь малюнок школярки Альони Васильєвої. Виконай власний малюнок до твору Е. Гріга.

Послухай пісню. Які почуття та настрої вона викликає у слухача?

РІДНИЙ КРАЙ

Музика І. Тучака, слова А. Кох

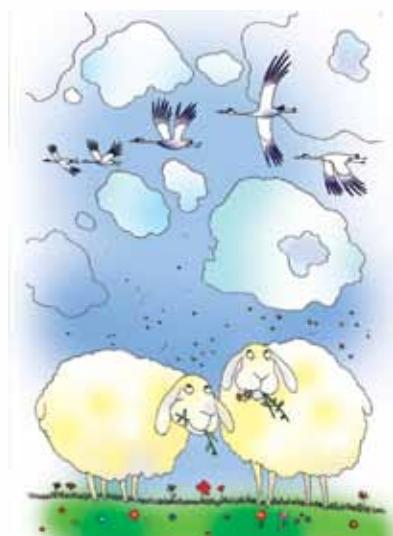

1. Народилась я у краї,
де сопілка гарно грає,
де калина і смерека,
і над хатою лелека.
Ой, дана ж моя, дана,
ой, дана ж моя, дана,
де калина і смерека,
і над хатою лелека.
2. Народилась я
в сторонці,
де сміється дзвінко
сонце,
лине пісня колискова,
українська рідна мова.
Ой, дана ж моя, дана,
ой, дана ж моя, дана,
лине пісня колискова,
українська рідна мова.
3. Народилась на земельці,
де біжить гірське джерельце...
Я батьків своїх дитина,
а земля моя — Вкраїна.
Ой, дана ж моя, дана,
ой, дана ж моя, дана,
я батьків своїх дитина,
а земля моя — Вкраїна.

Розучи пісню. Виразно виконай її з рухами або у ритмічному супроводі шумових інструментів.

Попрацюймо разом!

Розгляньте малюнки. Які українські народні твори вони вам нагадали?

Розподіліться на 3 групи. Виконуйте пісні і слухайте музику танців свого рідного краю:

1 група –
з ритмічними
оплесками

2 група –
з шумовим
супроводом

3 група –
з танцювальними
рухами

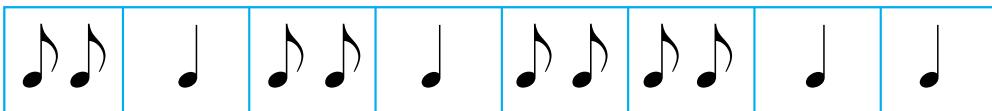
ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

- 1** Пригадай, що таке музика. Спробуй дати їй своє визначення.
- 2** Пригадай музичні твори за малюнками. Поміркуй, які інтонації в них звучать: виражальні чи зображенальні?

- 3** Назви основні елементи музичної мови. Чому вони є важливими засобами музичної виразності?
- 4** Що таке ритм? Проплескай ритмічний рисунок.

Ді- лі,   дон,   ді- лі,   дон.   Ді- лі,   ді- лі,   дон,   дон!

- 5** Що таке тембр? Вибери найбільш повне визначення:

забарвлення
звукання
музичних
інструментів

забарвлення
звукання голосів
і музичних
інструментів

забарвлення
звукання
голосів

6

Прочитай слова за допомогою нот: підставляй назви нот замість їх зображенень.

ДЕ ВО

ПАРА КА

П МА

ПО Р

7

Проспівай гаму від ноти ДО у висхідному та низхідному русі. Покажи рукою напрями руху мелодії.

8

Пригадай, що таке мажор і мінор. Як їх назвати разом? Вибери відповідь:

мелодія

лад

темп

9

Як розвивається музика? Які елементи музичної мови можуть змінюватися? Наведи приклади.

10

Пригадай вивчені пісні. Виконай свої улюблені з оплесками, рухами чи ритмічним супроводом.

СТОРІНКИ-ПІДКАЗКИ

Словничок

Акомпанемент — музичний супровід.

Ансамбль — група виконавців, що виступають разом. Найбільш поширені ансамблі:

ДУЕТ

TRIO (або ТЕРЦЕТ)

КВАРТЕТ

Варіації — музичний твір, у якому основна мелодія (тема) набуває різноманітних змін: мелодичних, ритмічних, ладових, динамічних, тембрових тощо.

Веснянки — пісні, пов'язані з приходом весни і початком польових робіт.

Виконавець — людина, яка виконує музику (співак, інструменталіст, диригент тощо).

Виражальність — здатність музики виражати характер людини, її думки, настрої та почуття.

Вокальна музика — музичні твори для співу.

Гама — послідовність звуків від ноти до її повторення:

A musical staff with a treble clef and five horizontal lines. A blue note on the first line is labeled 'до'. A blue note on the second line is labeled 'ре'. A green note on the third line is labeled 'мі'. A green note on the fourth line is labeled 'фа'. A yellow note on the fifth line is labeled 'соль'. A red note on the first line is labeled 'ля'. An orange note on the second line is labeled 'сі'. A green note on the third line is labeled 'до'. Above the staff, there is an illustration of a small brown and white bird perched on a branch. Below the staff, the corresponding Ukrainian lyrics are written: 'До, ре, мі, фа, соль, ля, сі, до.'

Гами бувають **висхідні** та **низхідні**.

Динаміка — сила, гучність музичного звучання. Динаміку позначають знаками: ***f*** (форте) — гучно; ***p*** (піано) — тихо тощо.

Поступові зміни динаміки позначають так:

p ***f***

КРЕЩЕНДО

p ***pp***

ДИМИНУЕНДО

«Зерно»-інтонація — найбільш важливий і виразний мотив музичного твору.

Зображенальність — здатність музики відображати звуки природи та навколишнього світу, передавати рух тощо.

Інструментальна музика — твори для виконання на музичних інструментах.

Інтонація — особливість музичного висловлювання, що надає йому виразності. Інтонації бувають: запитальні, стверджувальні, окличні; зображенальні, виражальні та інші.

Колядки та **щедрівки** — святкові пісні, які виконують на Новий рік і Різдво.

Композитор — людина, яка створює музику.

Лад — злагоджене поєднання звуків різної висоти. Головні музичні лади: **мажор** і **мінор**.

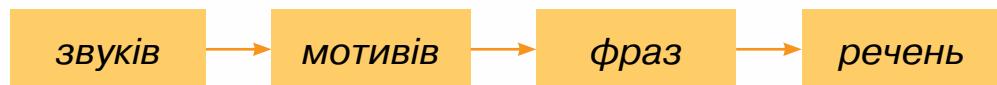
Марш — ритмічна музика, під яку легко крокувати.

Мелодія — одноголосна музична «думка», найважливіший елемент музичної мови. Мелодія складається зі звуків різної висоти і тривалості.

Музика — мистецтво, яке «змальовує» життя людей, навколишній світ і «розмовляє» зі слухачем мовою звуків.

Музика буває народна та композиторська; вокальна та інструментальна; пісенна, танцювальна та маршова.

Музична мова — особлива мова музики. Вона складається із:

Основні елементи музичної мови: **мелодія**, **ритм**, **лад**, **темп**, **темпер**, **динаміка**.

Музичні звуки — голоси співаків і більшості музичних інструментів. Властивості музичних звуків: **висота**, **тривалість**, **гучність** і **забарвлення** (темпер) звучання.

Музичні інструменти — інструменти для виконання музики. Бувають: **ударні**, **духові**, **струнні**, **клавішні**.

Музичний пульс — рівномірні «кроки» музики.

Народна музика — поспівки, пісні, танці, створені народом.

Ноти — знаки для запису музичних звуків, якими позначають тривалість і висоту звучання.

Основні елементи ноти: **овал**, **штиль** і **хвостик**.

Нотний стан (нотоносець) — п'ять ліній для запису музики. На початку нотного стану пишуть музичний ключ.

Опера — музична вистава, в якій всі персонажі співають.

Оркестр — великий інструментальний колектив. Види оркестрів: **духовий**, **струнний**, **симфонічний**, **оркестр народних інструментів**.

Симфонічний оркестр

Симфонічний оркестр поєднує виконавців на струнних, духових та ударних інструментах.

Пауза — перерва у звучанні, знак мовчання. У музиці паузи позначають спеціальними знаками.

Пісня — невеликий мелодійний твір для співу. Зазвичай пісня складається з кількох куплетів.

П'єса — невеликий інструментальний твір.

Програмна музика — інструментальні твори з назвами, що пояснюють їхній зміст.

Ритм — упорядковане чергування звуків і пауз різної тривалості.

Соліст (соло) — один виконавець.

Сюїта — музичний твір з кількох окремих частин, поєднаних спільним задумом.

Танець — ритмічні рухи та музика, під яку можна танцювати.

Тембр — забарвлення звучання голосів і музичних інструментів.

Дитячий хор

Темп — швидкість руху музики. Темпи бувають **повільні, помірні та швидкі**.

Тоніка — перший, найстійкіший звук ладу та відповідної гами.

Фальшиво — неточно, неправильно.

Фортепіано — клавішні музичні інструменти: піаніно і рояль.

Хор — великий вокальний колектив.

Шумові звуки — «голоси» природи, навколошнього світу і деяких інструментів: барабана, бубна, ложок тощо.

ПЕРЕВІР СЕБЕ:

- c. 24 – диригент;
- c. 28 – слухач;
- c. 37 – ріка, сонце, квітку, сніг, вікном, Україну, музика;
- c. 69 – метелиця;
- c. 77 – людина;
- c. 88 – мелодія;
- c. 106 – луни; динаміка.

Юний друже! 3

СВІТ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ

Музичні спогади про літо	4
До побачення, літо!	7
Муз. М. Чембержі, сл. В. Пекура	
Що таке музика	8
Школляр	10
Муз. Ф. Колесси, сл. Б. Лепкого	
Хто створює музику	12
Два єноти вчили ноти	15
Муз. М. Катрички, сл. В. Кленця, А. Андрусіч	
Музика, яка не знала нот	18
Диби-диби	19
Українська народна пісня	
Хто виконує музику	22
Пастух	25
Французька народна пісня, укр. текст Н. Забіли	
Вчимося слухати і чути	28
Осінь	31
Муз. В. Гребенюка, сл. М. Познанської, Н. Прихолька	
Десять завдань для перевірки знань	34
Розповідає музика	36
Українка я маленька	38
Українська народна пісня	
Музика та природа	40
Ходить квочка коло кілочка	41
Українська народна лічилка	

Зійшов місяць	42
Муз. В. Поповича, сл. Ю. Боршош-Кум'яцького	
Музика і казка	44
Круті і Верть	45
Муз. і сл. С. Дяченка	
Музика виражає	48
Якщо добрий ти	51
Муз. Б. Савельєва, сл. М. Пляцковського, пер. О. Лобової	
Музика зображає	52
Потяг	53
Бразильська народна пісня	
Щеня і кошеня	56
Муз. Т. Попатенко, сл. В. Вікторова, пер. Б. Чіпа	
Навіщо музичі «ім’я»	58
Я маленький пастушок	59
Українська народна колядка	
Різдво	62
Муз. М. Ведмедері, сл. Л. Полтави	
Десять завдань для перевірки знань	64
 МОВА ТА РОЗВИТОК МУЗИКИ	
Чарівна мова музики	66
Кришталева зимонька	68
Муз. А. Філіпенка, сл. Г. Бойка	
Музична мова... і розмова	70
Наша мова	73
Муз. М. Ведмедері, сл. В. Кленца	
Які вони — звуки музичної мови?	74
Гра	78
Муз. В. Шайнського, сл. Р. Рождественського, пер. О. Лобової	
Ритм — музичний чарівник	80
Крапельки	82
Муз. Я. Дубравіна, сл. В. Суслова, пер. О. Торгалова	

Перетворення ритму	84
Ой минула вже зима	87
Українська народна пісня	
Мелодія — душа музики	88
Вишиванка	90
Муз. В. Верменича, сл. М. Сингайвського	
Сім сестриць-трудівниць	92
До, ре, мі, фа, соль...	95
Муз. А. Острівського, сл. З. Петрової, пер. О. Лобової	
Ритми та мелодії весни	96
А вже красне сонечко	98
Муз. П. Козицького, сл. О. Олеся	
Десять завдань для перевірки знань	100
Брати-лади	102
Зацвіла в долині	104
Муз. А. Філіпенка, сл. Т. Шевченка	
Соловейко	104
Муз. А. Філіпенка, сл. Г. Бойка	
В царині гучно-тихої луни	106
Гра в слова	108
Муз. І. Асєєва, сл. А. Барто	
Пограємо в луну	108
Муз. Б. Савельєва, сл. М. Пляцковського, пер. О. Лобової	
Повільно—швидко	110
Їде потяг...	111
Муз. і сл. Г. Ернесакса, пер. О. Лобової	
Сійся, сійся, дощiku	113
Муз. М. Катрички, сл. В. Кленца	
Чарівні барви музики	114
Різні барви у природі	118
Муз. і сл. Н. Рубальської	
Казкові тембри голосів	120
Веснянка	123
Муз. М. Ведмедері, сл. К. Перелісної	

Як розвивається музика	124
Ой єсть в лісі калина	126
Українська народна пісня	
Кущ калини	127
Муз. і сл. <i>В. Гребенюка</i>	
Звідки музика прийшла	128
Рідний край	132
Муз. <i>I. Тучака</i> , сл. <i>A. Кох</i>	
Десять завдань для перевірки знань	134
Сторінки-підказки. Словничок	138
Перевір себе	140

Навчальне видання
ЛОБОВА Ольга Володимирівна

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Підручник для 2 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Відповідальний за випуск *Ю. О. Корбуш*

Редактор *В. В. Апанасенко*

Художній редактор *І. П. Медведовська*

Комп'ютерна верстка *І. П. Медведовської*

Підписано до друку 11.09.2012. Формат 70x100/16. Папір офсет.

Гарнітура Прагматика. Друк офсет. Ум. друк. арк. 11,7+0,4.

Обл.-вид. арк. 8,66+0,59. Тираж 205 958 пр. Зам. № 2-09-1706.

Виготовлено згідно із СОУ 22.2-02477019-07:2007

Учбово-видавничий центр «Школяр», 02094, Київ, вул. Сергієнка, 18.

Свідоцтво ДК № 360 від 14.03.2001 р.

Тел.: (044) 599-64-48, (067) 209-60-88

www.shkolyar.com.ua

E-mail: shkolyar_info@ukr.net

Віддруковано з готових діапозитивів

ТОВ «ПЕТ»

Св. ДК № 3179 від 08.05.2008 р.

61024, м. Харків, вул. Ольмінського, 17.